

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

Historiae Ecclesiasticae Pars Tertia, Qva Continentvr Hermiae Sozomeni
Salaminij lib. 9. Euagrij Scholastici Epiphanensis lib. 6

Christopherson, John

[Köln], 1569

Hermiae Sozomeni Salaminii Historiae Ecclesiasticae Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12718

HERMIAE SO. 25
ZOMENI SALAMINII HI
STORIAE ECCLESIASTI-
CAE LIBER SECVNDVS.

*De salutifera crucis inuentione, & clauis sanctis;
& quòd Helena Imperatoris mater, Hierosoly-
mam profecta tēpla ex aedificauit, aliaq; ibidem
nonnulla Deo grata effecit, & de eius ab hac
vita migratione.*

CAPVT I.

V M iam concilium Nicænum ve-
nisset ad exitum, & sacerdotes omnes
domum reuertissent, imperator supra
modū ideo lætatus est, quòd ecclesiã
vniuersam de doctrina fidei consen-
tientem videret. Atq; vbi pro episco-
porum concordia, pro se, pro liberis,
pro imperio denique Deo gratias e-
gisset, templum Hierosolymis circiter locum, qui dicitur
Caluarix, ad honorem Dei illustrandū aedificare instituit.
Per idē ferè tempus Helena imperatoris mater venit Hie-
rosolymam, cum præcandi causa, tum sancta illa loca visen-
di. Quæ quoniam pio animo erga religionem Christianam
erat affecta, visa est sibi operæpretium factura, si lignum cru-
cis venerandæ inuenire possiet. Verùm neque illa, neque
diuinum domini sepulchrum tam facilè repertu erat.
Nam veteres Gentiles, qui ecclesiam persecuti fuerant,
quoniam Christianam religionem recens iam ortam, con-
cidere comprimereque omnibus opibus viribusque labo-
rabant, ideo eum locum ingenti aggere suprâ iniecto, ob-
ruerunt: inque maiorem altitudinem, vti etiam nū apparet,
crexerunt. Quinetiam vniuerso loco tum sepulchri, vndè
Christus resurrexit, tum Caluarix muro vndique circun-
dato, eum pro suo arbitratu exornare cœperunt. Nam pri-
mum sternunt lapidibus, deinde fanum Veneris suprâ ex-
truunt,

D

truunt,

SOZOMENI HISTOR.

erunt, postremò simulachrum in eo statuunt: ad eum sanctum finem, ut & qui Christum in eo loco adorarent, Venerem viderentur colere, & temporis diuturnitate vera causa, cum homines eum locum venerarentur, veniret in obliuionem: quippe cum Christiani neque eò tuto ipsi accedere possent, neque aliis indicare auderent, sed contrà, omnibus pro certo confirmaretur in eo loco aliud esse nihil, præter sanctum Gentilium, & Veneris statuum. At verò tandem locus erutus est, & error, in quo stabiliendo tantopere laboratū fuerat, manifestò deprehensus: indicio, uti quidam memorant, Hebræi cuiusdam versus Orientem habitantis, qui auito quodam scripto admonitus, locum cõmonstrauit, sed quæ verior est opinio, monstrazione Dei Opt. Max. qui signis quibusdam & somniis homines ad loci memoriam excitauit. Nam res diuinæ, mea quidem sententia, humano indicio non egent, cum Deo visum sit eas patefacere. Itaque ut primum locus ille imperatoris mandato fuit purgatus, in profundo quadam in parte illius antrum, vnde Christus resurrexit, emerfit: in altera autem parte eiusdem loci, tres inuentæ sunt cruces, & aliud ligniculū separatim, quod tabulæ gessit similitudinem, verbis & literis non Hebraicis solum, verum etiam Græcis & Latinis inscriptum, quæ verba ac literæ non aliud complectebantur, quam,

Ioan. 19.

IESVM NAZARENVM REGEM IVDÆORVM. Hæc ipsa verba, sicut in sacro Euangeliorum libro commemoratum est, mandato Pilati Præsidis Iudææ, supra caput Christi scripta fuerunt. Cæterum adhuc erat perdifficile crucem domini à reliquis duabus internoscere discernereque, præsertim cum non illius modò inscriptio ab ea diuisa distractaque esset, verum etiam ipsæ tres cruces promiscuè proiectæ, ordine earum, ut est verisimile, eo tempore, quo corpora illis suffixa ablata erant, penitus confuso & perturbato. Nam cum milites Iesum in cruce mortuum repperissent, cum inde sublatum, primum uti literis sacris proditum est, sepeliendum tradiderunt: deinde quò latronibus vtrinque suspensis mortem maturarent, eorum cruce confregerunt: postremò cruces nullo ordine, aliam alio in loco, proiecerunt. Nam quid curæ putes illis fuisse de crucibus ordine, quo prius erant, reponendis, præsertim cum

cum singuli festinarent domum antè redire, quàm aduef-
 peralceret, & non ducerent operæ pretium in crucibus ho-
 minum per vim interfectorum ordine collocandis aliquid
 temporis consumere? Quare cum diuinum crucis domi-
 nicæ lignum hac de causa adhuc etiam ignotum esset, & di-
 uiniore quodam, quàm quod sit in humana situm potesta-
 te, egeret indicio, eiusmodi quiddam accidisse constat.
 Nobilis quædam mulier Hierosolymis in morbum gra-
 uissimum, eumque planè insanabilem fortè inciderat: ad
 quam in lecto decumbentem Macarius episcopus Hiero-
 solymorum, sibi imperatoris matre, & aliis, quos ipse
 circum se habebat, assumptis, venit: atque vt primum
 precatus est, dederatque inspectantibus istud signum, ni-
 mirum eam esse domini crucem, quæ mulieri adhibita, mor-
 bo illam liberaret, singulas cruces allatas, mulieri admo-
 uit. Verùm duabus illarum appositis, factum quidem in-
 eptum & planè ridiculum visum est: quippe mors nihilo-
 minus mulierem erat iam iam occupatura. Sed simul vt
 tertia itidem fuit ei adhibita, de repente aperuit oculos, &
 collectis viribus, extemplo è cubili sana exiit. Fertur
 item mortuum crucis virtute simili ratione ad vitam reuo-
 catum. Huius autem crucis salutaris iam tum inuenta,
 maxima pars adhuc etiam Hierosolymis in capsâ argentea
 custoditur: reliqua verò ab imperatrice ad filium Constani-
 tinum deportata est. Quòd ad clauos attinet, quibus cor-
 pus Christi confixum erat, memorant imperatorem ex il-
 lis sibi confecisse galeam, & frenum equi, vt scriptum est
 à Zacharia propheta, & à quo prædictum, quòd in tem-
 pore isto, illud, quod sit in frenum equi (his enim ferè
 verbis vtitur propheta) sanctum esset domino omnipo-
 tenti. Ista quidam vt olim præcognita à sanctis prophe-
 tis, præuisaque fuere: sic postea factis planè admirabilibus
 tum confirmata, cum Deo tempus visum est eiusmodi re-
 bus opportunum. Neque certè tantopere mirandum est,
 præsertim cum ipsi Gentiles ingenue fateantur hoc esse
 Sibyllæ earmen.

Zac. 14.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Istud enim ita esse nemo, etiam si acri studio contrà
 D ij pugnare

SOZOMENI HISTOR.

pugnare voluerit, pernegabit. Quare & lignum crucis, & eius veneratio à Sibylla præsignificata est. Sunt hæc quidè à nobis, sicuti accepimus, cōmemorata: quandoquidem ex ex viris, qui illa accuratè norint, & ad quos eorum cognitio à patribus ad liberos successione quadam deriuata, peruenit, & qui eadem ipsa pro facultate literis prodere, posterisque relinquere studuerint, audiuius. Eodem ferè tempore, imperator cum statuisset templum Deo exadificare, dat mandatum magistratibus, vt illud opus magnificè in primis & splendidè fabricandum curent. Helena præterea eius mater duo templa construit: alterum in Bethlehem ad speluncam illam, in qua Christus natus est, alterum in summo vertice montis Oliueti, vnde ad cœlum ascendit. Cuius pietatis & sanctimonix tametsi multa alia argumenta sunt, hoc vnum tamen vel maximum est. Nam fama est eam tū Hierosolymis commorantem oēs sacras virgines ad epulas conuocasse, illis ministrasse in conuiuio, apposuisse cibaria, aquam manibus fudisse, aliaque obijisse munera, quæ à conuiuatorum seruis administrari solent. Eodem tempore etiam vrbes Orientis perlustrasse, ecclesias in singulis ciuitatibus, honorificis exornasse monumentis: complures homines, qui fortunas amiserant, locupletasse: egentibus res affatim impertiuisse necessarias: complures deniq; qui diu vel vinculis constricti, vel multati exilio, vel metallis effodiendis cruciati fuissent, in libertatè vindicasse. Pro quibus rebus videtur dignè à deo remunerata esse. Nam vita, quam hic degebat, eius generis fuit, vt neque splendidior, neque illustrior esse potuerit. Augusta item fuit appellata, eiusque imagine numi signati. Thesauri quoque imperatorij potestatem à filio adeptæ, eo pro arbitrato vsa est. Cum autem hæc vita ei esset necessariò deferenda, mortem certe gloriosam obiit tum, cum & annos circiter octoginta cōfecisset, & filium simul cum nepotibus Cæsaribus totum imperium Romanum gubernantem post se relinqueret. Denique nomen eius iam mortuæ (si quid hæc res iuuat) obliuione minimè obruta est, sed sunt duæ vrbes, altera in Bithynia, in Palæstina altera, vtraque eius nomine nuncupata, velut pignus ad illius memoriam perpetuandâ ætati posteræ relicta. Sed de Helena hæc tenus.

De ec-

*De ecclesijs quas Constantinus magnus extru-
xit, & de appellata cognomine eius ciuitate,
quo pacto condita fuerit, & de ædificijs,
quæ in ea spectantur, & Michaelis archan-
geli templo, & de visis in eodem miraculis.*

CAPVT II.

Imperator autem, qui semper omni cura ac studio ad pi-
etatem augendam incubuit, cum in alijs locis ferè om-
nibus pulcherrima templa Deo ædificauit, tum maximè
in vrbibus primarijs, vt Nicomedia Bithyniæ, Antiochia
ad Orontem fluium sita, & Byzantio: quam vrbem æqua-
les partes cum vrbe Roma in regendo administrandoque
imperio obtinere voluit. Nam vbi omnia ei ex sententia
succederent, & externos partim bello, partim fœderibus sibi
adiunxisset, constituit vrbem extruere, quam & suo nomi-
ne appellare, & Romæ honore parem efficere in animo ha-
buit. Atque profectus ad campum pro Illo situm non lon-
gè ab Hellesponto, paulo supra Aiakis tumulum (in quo lo-
co fertur Achiuos, qui olim Troiam oppugnabant, & na-
uale, & castra habuisse) vrbis formam & magnitudinem de-
scripsit, inque præcelso & edito loco portas extruit, quæ ad
huc etiam à mari illac nauigantibus cernuntur. Ei verò ista
molienti Deus noctu visus, alium locum quærere iubet:
atque cum Byzantium, oppidum Thraciæ ultra Chalce-
donem vrbem Bithyniæ situm in memoriam ei redegisset,
eam vt habitatoribus complendam, quippe quæ nomen
Constantini mereretur, curaret, admonuit. Itaq; Dei ver-
bis obsecutus, oppidum, quod Byzantium vocabatur, di-
latare, & maximis amplissimisque mœnibus cingere cœ-
pit. Ac cum ciues, qui erant indigenæ, non satis multos
esse censeret ad vrbis magnitudinem, amplissimas ædes
in plateis dispersè ædificare, viros hominum sermone ce-
lebratos cum familia sua dominos illarum & habitatores
constituere cœpit: quorum partem ex antiqua Roma, par-
tem autem ex alijs nationibus accersuit. Porrò autem
vectigalia instituit, partim in ædificia & pulchritudinem
vrbis, partim in alimentum ciuium insumenda: quin-

SOZOMENI HISTOR.

etiam quò urbem aliis omnibus rebus instrueret, circo, puteis, porticibus, & cæteris id genus ædificijs magnificentè ornauit: Nouam Romam appellauit: primariam urbem omnium gentium, quæ versus Septentrionem, austrum, solem orientem, & mare mediterraneum à ciuitatibus propter Istrum positis, & Epidamno, & aliis ad sinum Ionium locatis vsque ad Cyrenem, & Libyes illius incolas, prope locum, qui Borium vocatur, habitant, imperiumque Romanum agnoscunt. Curiam item magnam, quam Senatum nominant, in ea constituit: eiusque senatoribus eosdem honores, eosdem dies sacros, qui Romanis veteribus tribui solent, assignauit. Denique in omnibus rebus urbem illam suo nomine nuncupatam Romæ, quæ est in Italia, parem studuit efficere: neque certe suus se fefellit conatus. Nam virgula diuina, quod aiunt, tantum creuit, ut tum frequentia hominum, tum pecuniæ & diuitiarum abundantia Romam omnium consensu longè superaret. Cuius rei causam fuisse arbitror, partim pietatem tum conditoris, tum ciuitatis, partim incolarum erga egentes misericordiam & benignitatem. Etenim fides in Christum vsque adeo in ea ciuitate prouecta est, ut complures Iudæi, Græci verò fere omnes, ibi ad religionem Christianam conuersi fuerint. Huc accedit, quod principatum imperij adepti eo tempore, quo Christi religio longè lateque manare cœpit, postea neque aris, neque delubris Gentilium se contaminauit, præterquam solum dum regnaret Iulianus: quo quidem tempore, licet ad exiguum tempus error Gentilium renouatus fuerit, statim tamen post restinctus est. Hanc igitur ciuitatem Constantinus suo appellatam nomine, & velut recens ad Christi honorem extructam, multis maximisque ecclesijs exornauit. Cuius propenso studio deus ipse opem tulit, & visionibus quibusdam confirmauit ecclesias in ea urbe ædificatas, sanctas & salutas esse. Ex quibus eam, quæ est in loco, qui Ἐσῖα, id est, Veltæ sacer, olim dicebatur, sita, in maximo honore tum à peregrinis, tum à ciuibus ex illo tempore habitam fuisse constat. Idem tamen locus iam Michaeliū nominatur, estque nauiganti ex Ponto Constantinopolim ad dexteram positus: atque abest ab urbe, si
naue

naue trajicias, circiter triginta quinque stadia, sin autem
 sinum qui interiacet, pedibus aut equo vndique circui-
 re velis, septuaginta. Loco verò istud nomen eò impo-
 situm est, quòd pro certo creditur Diuum Michaellem
 archangelum ibi apparuisse. Quod etiam ipse equidem
 non paruum in eodem loco beneficium adeptus verissi-
 mum esse confiteor. Atque id ita se habere argumentò
 præterea esse possunt multæ aliæ res, quas compertum est
 ibidem gestas esse. Nam nonnulli in graues casus & peri-
 cula, è quibus nullo modo possent emergere, alij in mor-
 bos aut perturbationes corporis incognitas delapsi, simul
 ac in eo loco Deum precati essent, calamitatibus, qui-
 bus premebantur, penitus liberati sunt. Verùm quo pa-
 cto ista, & quibus hominibus euenerint, singillatim per-
 sequi longum esset. Attamen quid Aquilino nobiscum
 etiamnum ætatem degenti, & in eodem foro causas agen-
 ti, eodem in loco acciderit, partim vt ab eo audiui, par-
 tim vt ipse conspicatus sum, iam opportunè commemo-
 rabo. Cum enim vehemens febris, eaque paulò arden-
 tior ex flaua bili orta, eum occupasset, medici dedere il-
 li bibere medicamentum ad aluum purgandam, quod
 quidem euomuit. Atque simul cum vomitione bilis in
 omnes corporis partes diffusa, cutis extremitatem colo-
 ris specie sibi simili tinxit. Ex quo factum est, vt om-
 nem cibum ac potum euomeret. Vbi autem longo tem-
 poris spatio istud perpessus fuerat, & nihil alimenti in
 stomacho conquiescebat, de morbo curando medici de-
 sperare cœperunt. Ac cum iam semimortuus esset, dat su-
 is mandatum, vt eum in ecclesiam deportent, affirmat-
 que se ibi aut mortem obiturum, aut morbo liberatum
 iri. Cui in ecclesia iacenti de nocte visio quadam diuina
 obiecta, iubet vt cibum potionem, quæ ex melle, vino & pi-
 pere pariter mistis conficeretur, tingeret. Quæ quidem
 potio, cum esset calidissima, quamuis medicis ex artis rati-
 one eam considerantibus, morbis è flaua bile contractis cõ-
 traria videretur, hominem tamen morbo recreauit. Accepi
 porrò Probianum vnum ex satellitibus, qui imperatorem
 in palatio stipabant, cum dolore pedum grauiter afflicta-
 retur, in eo loco etiam cruciatu leuatum, & admirabili

D iij

quadam

SOZOMENI HISTOR.

quadam ac diuina visione dignatum fuisse. Nam iste cum in initio Gentilis esset, postea tamen factus Christianus, quanquam omnia alia religionis nostræ instituta probabilia putabat, sanctâ tamen crucē salutis omnium causam extitisse neutiquam admittere voluit. Cui sic animo affecto visio diuinitus oblata, quandam crucis effigiem, quæ in altari illius ecclesiæ statui solet, ante oculos proposuit: declarauitque manifestò res, quæcunque à tempore, quo Christus in crucem actus erat, vel ad vtilitatem humani generis communem, vel ad priuatam quorundam, seu à diuinis angelis seu à pijs & perfectis hominibus gestæ fuerint, non sine virtute crucis salutaris rectè gestas esse. Sed quoniam tēpus opportunum minimè suppetebat ad ea omnia recensenda, quæ in hoc templo accidisse cognoui, ista solum commemorare consilium fuit.

De ijs qua circa quercum Mambre à Constantino magno facta sunt, & templo quod illic posuit.

CAP. III.

Necessè porrò arbitror res quoque à Constantino imperatore circiter quercū Mambre institutas persequi.

Est idem locus, quem nunc Therebinthum appellât, abestque ab Hebron, quæ est ei ad meridiem finitima, stadia quindecim: ab Hierosolymis autem, circiter ducenta & quinquaginta. Quo in loco verus dei sermo memorat filium Dei vnâ cum duobus angelis ad Sodomorum euer-
Gene 18. sionem missis Abrahamo visum esse, prædixissetque illi filium natum fore. Ibi tum indigenæ, tum Palæstini, qui longius absunt, tum Phœnices & Arabes quorannis ætate splendidum conuentum ad hoc vsque tempus maxima frequentia celebrant. Eoque comitantur ad merces tum vendendas tum emendas mercatores quàm plurimi. Nam ab omnibus festum in eo loco maximo studio agitur: à Iudæis quidem, quod de patriarcha Abrahamo gloriantur: à Gentilibus autem, quod angeli illic apparebāt Abrahamo: à Christianis denique, quod pio viro idem ille olim ibidem visus est, qui posteris temporibus propter salutem humani generis natus ex virgine, se mun-

se mundo palam ostendit. Omnes igitur hunc locum, pro-
ut singulorum poscit religio, colunt: quippe pars in eo
preces Deo omnium moderatori fundunt: pars sibi an-
gelos inuocant, libant vinum, thus denique, aut boué, aut
hircum, aut ouem, aut gallum sacrificant. Singuli enim,
quod sibi charum & pulchrum ducunt, cum toto anni tem-
pore sedulò nutriuerint, illud ex voto tum pro se, tum pro
suis nuncupato, ad festi illius celebrationem referunt.

Omnes autem locum augustè venerantur, quò calamita-
tes, quæ ira Dei inferri solent, effugiant, neque rem ha-
bent illic cum vxoribus, vtpote quæ in festo illo pulchri-
tudinis & maioris ornatus, si fortè spectari, aut aliquo ex-
ire ipsis contigerit, curam gerere consueuerint, neque vl-
li intemperantiæ generi se dedunt, idque cum omnes ta-
bernacula habeant pariter locata, & somnum ac quietem
promiscuè capiant. Est enim locus apricus, arabilis, &
nullis vestitus ædificijs, præter ea duntaxat, quæ olim cir-
ca quercum fuere ab Abraamo fabricata, & præter pu-
teum ab eodem constructum. Tempore verò, quo fe-
stum & conuentus celebratur, nemo ex illo puteo aquam
haurit. Siquidem Gentili quodam ritu, alij lucernas ac-
censas in eum imponere, vinum infundere alij, alij placen-
tulas, alij nūmos, multi ynguenta, aut incensos odores in-
ijcere solent. Itaque aqua, vt verisimile est, propter rerum
iniectionum admittionem corrumpitur. Dum hæc isto
modo à Gentilibus pro more non sine voluptate gerun-
tur, mater coniugis Constantini, quæ eò voti causa fortè
concesserat, imperatori nuntiat. Qui vt audiuit, episco-
pos Palæstinæ non mediocriter inculpauit, tum quòd neg-
lexerant officium, tum quòd locum verè sanctum libamen-
tis & victimis impuris inquinari permiserant. Quàm piè
autem eos increparit, declarant literæ ab eo ad Macarium
episcopum Hierosolymorum, & Eusebium cognomento
Pamphilum, & alios Palæstinæ episcopos de hac re conscri-
ptæ. Quinetiam imperat episcopis Phœnicia, vt conue-
niant in vnum, atque ara, quæ ibi ante steterat, funditus ex-
cisa, & statuis in ignem coniectis, ecclesiam dignam lo-
ci tum antiquitate, tum amplitudine exædificent: inque po-
sterum prouideant, vt locus à libamentis ac victimis va-

SOZOMENI HISTOR.

eius & purus seruetur, quo nihil aliud in eo, quàm Dei cultus secundum ecclesiæ normam peragatur. Quòd si quispiam veterem ritum ibi renouare aggrediatur, vt episcopi ipsi indicarent, vti grauisimo eum coerceat supplicio. Præsides igitur ecclesiæ, & Christi sacerdotes his imperatoris literis de officio admoniti, mandata eius re ipsa conficiunt.

Quomodo Idolorum delubra euerterit, ac inde populorum animos magis ad colendum Christum impulerit. CAP. IIII.

Quoniam autem multi populi & vrbes in toto imperio adhuc inane illud in statuis colendis institutum reueriti veneratiq̃ue, fidem Christianam auersabantur, atque antiquitatis, consuetudinis patriæ, & veterum festorum magnam curam habebant, idcirco necesse imperatori videbatur, subditos suos ita instruere, vt deos, quos ante coluerant, cõtemnerent: idq̃; perfacile esse, si modò primum omnium eos ad delubra, & simulachra in eisdem locata aspernanda assuefaceret. Ei autem ista instituenti militum manu nõ erat opus: siquidẽ Christiani in palatio educati, cum literis imperatoris vrbes peragrantes, eius decreta perfecerunt. Nam populi, sibi, liberis, & vxoribus metuetes, ne quid incommodi, si resisterent, acciperent, se quietè gesserunt. Aeditui verò & sacerdotes populi subsidio nudati, monumenta, quæ in maximo precio habebant, & simulachra, quæ vocantur *ἰδοπετῆ* id est, à Ioue delapsa, protulère: suaq̃ue sponte ex aditis, & occultis fanorum recessibus ea produxère: adeo vt ad ea loca, quæ inaccessa, & solis sacerdotibus nota erant, iam de reliquo omnibus pateret aditus. Rursus statuæ, quæ ex pretiosa materia constabant, resque aliæ, si modo aliquid in illis resideret, quod vsui esse possët, igni probatæ sunt, pecuniæq̃; inde cõfectæ in commune collatæ. Simulachra autem ex ære mirandum in modum fabricata vndiq̃; Constantinopolim ad eam ornandam cõportata, quæ adhuc etiam partim in plateis, partim in circo, partim in regia stant: ex quorum numero sunt
Pythiæ

Pythiæ Apollinis vatis simulachra, & ea, quæ musas Heliconiades representant, tripodes quoque qui in Delphis erant, & Pan ille multorum ore celebratus, quem Pausanias Lacedæmonius, & ciuitates Græciæ post bellum contra Mædos gestum dedicarunt. Quod ad delubra attinet, nonnulla eorum ianuis, alia tectis nudata, quædam, quæ fortè neglecta erant, sua sponte ruerūt, & solo æquata sunt. Per id temporis etiam fanum Aesculapij, quod Aegis (id est oppidum Silicię) & fanū Veneris, in Aphacis circa montē Libanum & Adonim fluuiū sitū, diruta & funditus delata. Erant ambo quidē fana illustrissima, & magna veneratione à veteribus dignata: quandoquidem Aegæatæ gloriabantur hominū corpora apud se, vi & potestate dæmonis noctu ibi apparentis, medicinamque illis facientis, morbis liberata esse. In Aphacis autem memorant ignē per quandam inuocationem certo die, tanquam stellam à summo vertice Libani percurrentem, in vicinum fluuium se immerfisse: quem ignē Vraniam (isto enim nomine nuncupabant Venerem) esse dixerūt. Quibus rebus ad hunc modū confectis, institutum, quod imperator moliebatur, processit ex sententia, Nam Gentiles, cum simulachra quæ ante & venerari & reuereri consueuerant, iā per contemptū hic illic proiecta, & stipula ac sordiū congerie farcita viderent, cœperunt veteres suos deos despiciatū ducere, & maiorum suorum errorem magnopere incusare. Quapropter alij, qui Christianos honoris causa sibi ab imperatore tributibeatos putabant, ritum imperatoris sibi necessariò sequendum existimarunt: alij, qui se in deliberando de religione Christiana attētius defixerant, vel signis vel somnijs, vel episcoporū aut monachorum cōgressū inducti, fidem Christianam recipere commodissimum sibi censuerunt. Ex quo quidem tempore populi ac ciuitates sua sponte à vetere suo instituto desciuere. Nam nauale vrbs Gazæ, quod Maiman appellant, quodque valde superstitioni deditum esse, & antè veteres ritus in dijs colendis cum primis admirari consueuerat, subito vniuersum ad religionē Christianā conuersum est. Cuius habitatores, quò eos pietatis causa remuneraretur, magno honore affecit, & locū illū, qui ciuitas non erat, ciuitatem effecit, & nomine filij

SOZOMENI HISTOR.

fili, qui summū inter filios honoris gradum obtinuit Constantiam nuncupavit, illamque dignitatem propter religionem ei tribuit. Simili etiam de causa Constantinam, urbē Phœnicia, imperatoris nomine appellatam cognovi. Sed singula literis persequi magni laboris esset. Nam alia vrbes quā plurimæ eodem tempore sua sponte ad religionem Christianam se transtulere, & suapte voluntate, absq; vlllo imperatoris mandato, fana, quæ erant apud se, & simulachra deturbauere, sacrasque extruxere ecclesias.

*Qua occasione Christi nomen, Constantino rerum
potiente, in orbem vniuersum propagatum sit.*

CAPVT V.

CV M verò ad hunc modum per vniuersum imperium Romanum se dilataret ecclesia, Christiana religio etiam ad ipsos Barbaros peruasit. Nam gentes circa Rhenum accolentes, fidei Christianæ se dederunt. Celta item & populi Gallia vltimi, qui proximè ad Oceanū habitant, Gotthi etiam, & gentes illis finitimæ, quæ antè ad ripas Istri habitauerant, iam pridem fide in Christum recepta, se ad cultum & humanitatem ciuiliorem cōuerterant. Causa autem, cur omnes ferè Barbari Christianam religionem amplecti cœperint, fuere bella variis temporibus, vt pote regnante Galieno, & imperatoribus, à quibus ei successum est, à Romanis, & exteris hominibus administrata. Nam cum infinita ferè & promiscua multitudo gentium, ex Thracia in Asiam traiecisset, eamq; incursionibus factis occupasset, alique Barbari in aliis locis Romanis sibi finitimis idem præstitissent, multi sacerdotes Christi pariter captiui à Barbaris abducebantur. Qui quidem cum homines in illis locis morbis afflictatos sanarent, & dæmonibus occupatos solo nomine Christi, filii Dei, inuocato liberarent, & syncerū præterea ac pium vitæ genus colere, & virtutum præstantia obtrectatorum ora penitus obturare viderentur, Barbari eos cum vitæ, tum factorum admirabilium causam magnopere admirati, & eos valde prudentes esse, & se, si tam præstabiles hominum mores imitarentur, numenq; diuinum ad eorum exemplum colerent, Deum sibi propi-

propitium habituros. Itaque ab illis, quid sibi agendum sit, doceri constituunt: discunt fidei nostræ præcepta, baptismum recipiunt, & conuentus more Christianorum celebrant.

Quomodo Iberi in Christum crediderint.

CAPVT VI.

E Odé Imperatore regnate, fertur Iberes ad Christi fidé deductos esse. Est hæc quidé gens Barbara, robusta, & bellicosissima: Armeniam interiorem incolit versus Septentriones, Hanc fama est suasu mulieris Christianæ captiuæ patriam & auitam religionem deseruisse: quæ mulier, quoniam fidei & pietatis plenissima erat, idcirco cum apud exteros ætatem ageret, nihil de cõsueto vitæ genere remisit, sed ieiunare, noctes diesque præcari, Deo cum laudibus gratias agere continuò solita est. Barbaris autem sciscitantibus ab illa, quorsam eiusmodi subiret molestias, respondet verè & ex animo, Christum filium Dei ita coli debere. At illis & nomen illius, quem colebat, & cultus ac religionis modus valde peregrinus visus est. Forte fortuna adolescentulus ibi grauiter ægrotare cœpit: quæ mater per singulas ædes circunferens, ostendit. Nam istud facere in more positum erat Iberibus, ad eum finé, vt si quis fortè reperiretur, qui morbum aliquem curauisset, eius opera alii eodem morbo laborantes facillè sanarentur. Vbi verò adolescentulus à nemine posset curari, defertur ad captiuam. At illa, medicamenta, inquit, vel ex vnguentis, vel ex emplastris confecta neq; scio, neque eorû vsum experientiam ué teneo, sed credo, ò mulier, Christum, quem colo, verum illum & præpotentem Deum, filium tuum sanaturum. Statimque vt est pro adolescentulo præcata, cum iam iam mori expectaretur, morbo liberatus est. Haud longò post tempore, regis illius gentis coniugem, quæ iam erat morbo insanabili interitura, simili ratione ad integrâ valetudinè restituit, Christû cognoscere docuit, eû largitorè sanitatis, vitæ, & regni, omniû deniq; dominû esse declarauit. Regina igitur, ea re, quæ sibi accidisset inducta, verba captiuæ vera esse credidit, estq; religionè Christianâ amplexata, & magno î honore mulierè habuit. Rex autè & valetudi-

SOZOMENI HISTOR.

valetudinem tam cito restitutam, & miraculum fidei simul admiratus, rogat causam à coniuge : quam cum didicisset, iubet captiuam donis remunerari . At horum , inquit regina, ei, licet valde pretiosa sint, nulla cura est. Nam solum Dei sui cultum magno aestimat . Quòd si igitur illi volumus gratificari , & tutò atque adeo præclare ætatem degendi studio ducimur, age, nos quoque Deum illum præpotentem veneremur, qui & seruator est, & reges, si ei libitum sit, in eo honorum gradu, in quo sunt, manere facit: & rursus potest per facile ex magnis viris, abiectos, & ex ingloriis illustres efficere, & eos, qui rebus asperis, afflicti sunt, eripere . Quæ cum sapius præclare apud Regem commemorasset, rex tamen ancipiti distrahebatur cogitatione, non tamen induci potuit ad credendum: quandoquidem & rei nouitatem suspectam habuit, & auitam religionem admodum reueritus est . Non ita diu post, in Syluam vnà cum suis ad venandum proficiscitur . Vbi de improviso caligo densissima, & crassus aer illis vndique circumfusus, cælum solemque obscurauit. Ibi tum singuli sibi metuentes, ab se inuicem dissipati sunt . Rex autem solus oberrans, quemadmodum solet euenire hominibus, quorum animi in rebus arduis perplexi hærent, de Christo cogitare eumq; Deum esse existimare cœpit, & imposterum illum colere prorsus animum induxit, si modo ex periculo, in quo constitutus erat, euaderet. Dum ista animo agit, caligo subito discussa est, & aer in serenitatem mutatus . Itaq; solis radiis per syluam diffusis, inde emerfit. Ac cum id, quod sibi obtigerat, cum coniuge communicasset, accersit ad se captiuam, quo modo Christus sit colendus, docere iubet. Quæ cum regi exposuisset ea, quæ mulieri fas erat vel dicere, vel facere, ille conuocatis subditis, diuina beneficia, quæ tum sibi, tum coniugi accidissent, palam cõmemorat. Et quanquam mysteriis religionis Christianæ nondum erat initiatus, Christi tamen doctrinam subiectis impertit, & omnibus communiter Christum colere persuadet, ipse quidem viris, coniunx autem vnà cum captiua mulieribus. Ac breui post communi totius suæ gentis consensu ecclesiam edificare parat . Vbi verò parietes templi vndiq; erecti sunt, suppositis machinis, columnæ etiam tolluntur in sublime, &

& in basibus firmè locantur. Fertur tamen, prima & secunda erecta, tertiam columnam perdifficilem fuisse, ad loco suo statuendū neq; peritorum artificū opera rectè locari, neq; hominum viribus, quanuis multi in ea in altum subuehenda laborarent, in suum locum induci potuisse. At cum nox aduentasset, & captiua sola (nam tum cæteri omnes, tum rex imprimis, inde animo anxio & conturbato decesserat) ibi totam noctem vigilans, Deum enixè præcata esset, columnas facillè erectas fuisse. Nam quæ ad mediam altitudinem erecta erat, obliquè suspensa hærebat, pedeque in solo fixo manebat immobilis, idque non alia de causa, quàm vt Iberum in Deum fides multò magis inde, quàm ex antegressis miraculis confirmaretur. Nam cum prima luce ad ecclesiam accederent, columna, quæ pridie eius diei steterat immobilis (res planè admirabilis & somnio similis) erecta quidem iam videbatur, sed exiguo tamen interuallo interiecto supra basim suspensa manebat. Quam rem omnibus cum stupore admirantibus, & Christum verum Deum confitentibus, columna in conspectu eorum suoapte nutu pedetentim delapsa, in basi, perinde ac si arte factum fuisset, se ipsam defigebat. His confectis rebus, reliquæ columnæ facile erectæ sunt, Iberesque quod restabat operis, alacrioribus animis absoluerunt. Itaque ecclesia studio accurato ædificata, captivæ admonitu, mittuntur legati ad Constantinum imperatorem Romanum, societatem & fœdera cū eo facturi: petiturique pro his rebus sacerdotes, qui ad suam gentem docendam mittantur. Cum autem imperatori exposuissent, & quæ apud ipsos accidissent, & quo pacto vniuersa gens sedulo admodum Christum coleret, eorū legatione vehementer delectatus est. Qui cum omnia, quæ volebant, perfecisset, eos dimisit. Ad hunc modum Iberes fere ad fidem in Christum inducti, & eum adhuc permagno studio colunt.

*Quomodo Armeni & Persæ Christiana religioni
se se dediderint. CAP. VII.*

DEinceps, autem religio Christiana ad gētes finitimas permanuit, et in multos diffusa est. Armenios autem iam antea se ad fidem Christi recepisse accepi. Nā fertur Terida-

Terida-

SOZOMENI HISTOR.

Teridatē, qui tum huic genti præerat, admirabili quadā & diuina visione, quæ circa illius eðes fortè apparuerat, nō modo ad Christianam religionem vocatum esse, verū etiā edito oībus subiectis imperasse, vt fidei Christi se addicerēt. Postea verò ad vicinas gentes eadem peruasit religio, & ad multos vagata est. Quod ad Persas spectat ex illis initio Christianos arbitror factos fuisse nōnullos, qui propter cōsuetudinem, quā habebant cum Osroenis & Armeniis, in colloquiū, vt verisimile est, cum diuinis viris, qui ibi erāt, venerant, & virtutis eorum periculum fecerant.

De Sapore Persarum rege, quanto contra Christianos odio exarserit, & Symione Persidis Episcopo, & VS Ibazane Eunuchō, q̄ strenuè martyrij certamen peregerit.

CAP. VIII.

Cum autem tempore progrediente numerus eorum vehementer cresceret, adeo vt conuentus agere, & sacerdotes ac diaconos habere cœperint, hæc res non mediocriter offendedat animos Magorum, qui velut tribus aliqua aut sacerdotalis stirps successione quadam religionem Persarum inde ferè ab initio administrauerant. Iudæos quoque permagna affecit molestia, qui præ inuidia naturaliter quodammodo ipsis insita religioni Christianæ semper infensi esse solent: & ob eam causam Symeonem id temporis Seleuciæ, & Ctesiphontis, vrbis in Perside primariæ archiepiscopum, cœperunt apud Saporem tum regem Persarum accusare, quod imperatori amicus esset, quodque ei res Persarum proderet. Quorum calumniis persuasus Sapore, primo omnium tributis immoderatis eo affligit Christianos, quod ipsorum quàm plurimos voluntariam egestatem excolere norat. Deinde vris difficilibus & inhumanis illorū tributorū exigendorū potestatem dat, quò & inopia pecuniæ, & exactorum feritate coacti, suam religionem aspernari inciperent. De qua vna re summopere ab eo laboratū est. Posthæc sacerdotes & ministros dei, gladio trucidari, ecclesias dirui, earū thesauros ac monimenta in publicum proferri, & Symeonem, vt regni

regni Persarum, & religionis proditorem adduci iubet. Itaque Magi ope Iudæorum, qui in ea re eos alacri animo iuuabāt, ecclesias demoliuntur: Symeonē cōprehensum, & catenis ferreis vinctum ad regem deducunt. Qui se ibi & spectatum & strenuum virum præstitit. Nam cum Saporis eum, vt daretur in quæstionem introduci iussisset, neq; veritus est quicquam, neque regem adorauit. Quare grauitet commotus rex, sciscitatur quid sit causæ, cur iam neutiquam ipsum adoret, cum ante id fecisset. Cui Symeones, non antè, inquit, deductus eram ad verum deum prodendum, & propterea non recusabam debitos honores regi præstare: at iam idem ipsum facere fas non est. Nam iam pro pierate & nostra religione decertaturus venio.

Quæ cum dixisset, iubet rex, vt solem adoret. Quod quidem si facere velit, pollicetur se ei multa daturum munera, & in magno honore habiturum: sin autem detrectet, & illum & vniuersum Christianorum genus è medio sublaturum minatur. Vbi verò Symeonem neque minis terere, neque promissis flectere posset, sed virili & constanti animo affirmantem se nunquam vel solem adoraturum, vel suam ipsius religionem proditurum audiret, iubet in vinculis aliquamdiu teneri, ratus, vt videtur, eum velle resipiscere. Quem in carcerem deductum conspicatus Vsthanes senex, eunuchus, educator Saporis & in familia regia principem locum obtinens, consurgens (sedebat fortè pro foribus palatij) eum honorificè salutatur. At Symeones verbis illum contumeliosis increpare, & bile incensus, vociferari cœpit: atq; auerso vultu idèo præterijt, quòd cum esset Christianus paulo ante vi coactus, solè adorauerat. Quare Vsthanes eunuchus fundere lachrymas, ingemiscere, vestem splendidam, qua erat indutus, exuere, & tanquam homo in luctu constitutus, nigram circūijcere cœpit: pro portis regie sedet, lamentatur, plorat cū gemitu, sicque ait: heu me miserum, qualem erga me deum fore debeo expectare, quem iam dudum denegauerim?

Nam ob hanc causam Symeones, ne verbum mihi loqui dignatus, sic ore auerso propere prætergressus est. Vbi ista resciuit Saporis, illum accersit, rogat causam luctus, & ecqua illi in ædibus obtigisset calamitas. Cui Vsthanes,

E in hiscè

SOZOMENI HISTOR.

in hisce ædibus, inquit, o rex, nihil mihi accidit infortunis, Utinam enim pro eo, quod mihi contigerit, in omnia alia calamitatum genera incidissem: quippe id quidem certè fuisset toleratu multò facilius. Iam verò lugeo, quòd manes in vita, quodque cum dudum mori debuissem, adhuc tamè solem videam, què, quò tibi gratificarer, non reuera ex animo, sed specie solù simulata adorauerim: adeo ut utraq; de causa mortè meritis sim, tū q̄ Christi proditorè, tū q̄ veneratorè erga te meipsum ostèderim. Quæ cū dixisset, cæli & terræ opificem Deū cū iureiurando testatur, se in posterū de ea sententia nunquā destitutum. Sapore autem incredibilem Eunuchi mutationem vehementer admiratus, grauiore quidem iracundia in Christianos exarsit, perinde quasi illi præstigiis hanc rem confecissent: sed tan en misericordia erga senem commotus, modò mansuerū, modo ferum se in illum ostendit: atque omnibus viribus laborauit, ut de sententia deduceret. Vbi nihil profecit, constanter asseuerante Vsthazane se nunquā tam stultum fore, ut pro omnium conditore Deo res ab eo condiras colat, tum ira inflammatus, mandat caput ense ceruicibus abscindi. Ad quod supplicium à lictoribus deductus Vsthazanes, orat eos, ut paulisper expectent rem enim se animo tenere, quam regi significare velit. Vocato igitur ad se eunuchosibi fidelissimo, iubet ista Saporis nuntiare. Quam tandem benevolentiam ab ineunte adolescentia ad hoc vsque tempus, o rex, erga tuam familiā præstiterim, & quanto studio cum patri tuo, tum tibi inseruierim, nullis videor egere testibus, apud te præsertim, qui hæc satis exploratè cognita habeas. Quare pro omnibus officiis, quæ in vos aliquādo tam beneuole contulerim, hoc mihi vnum, velut remunerationis loco cōcede, ut his qui me ignorāt, nō videat tanq̄ infidus erga regnum tuum, aut in aliquo maleficii genere deprehensus, istud supplicium subire. Et quò hoc pateat omnibus, fac præco palam prædicet, caput Vsthazani amputatum esse, non quòd improbitatis cuiusq̄ in palatio ab ipso admixtæ conuictus sit, sed q̄ sit Christianus, & Deum suum, quò regis voluntati morem gereret, negare noluerit. Atque ista quidem regi nuntiavit eunuchus. Sapore autè eadem sicut Vsthazanes postulauerat, præconem prædicare iubet.

iubet. Nam ratus est alios prompto ac parato animo de religione Christiana descituros, si certiores fierent, nemini Christiano misericordiam tributam fore, quippe cum Vsthanes senex, educator regis, ei familiaris, & beneuolus etiam esset interfectus. At Vsthanes ad alium finem supplicii sui causam predicari tam impense desyderauit: siquidem cogitauit, quod sicut quando timore perterritus Solem adorabat, multis Christianis metum iniecerat, sic iam non pauciores ad suam animi magnitudinem & Constantiam imitantam incitaret, si modo intelligerent, eum pro religione Christiana trucidatum fuisse.

De Christianis in Persia à Sapore neci datis, ac primum Vsthanæ, Abedechalæ, & Anania.

CAPVT IX.

HOC modo Vsthanes vitam, quam hic in maxima gloria traduxerat, deseruit. Symeones autem de eius morte in carcere certior factus, Deo gratias pro illo egit. Post die eius diei, qui erat sextus dies hebdomadæ, in quo ante celebratum die festum resurrectionis, memoria salutaris Christi passionis quotannis recolitur solet, decernit rex, ut Symeones gladio feriat. Nam antequam denuo in carcere deductus ad regem, forti & magno animo cum Sapore de fide Christiana differuit, & neque illum, neque Solem adorare voluit. Eodem die centum alios quoque, qui erant in carcere, rex eisdem obtruncari iubet. Ad extremum Symeonem, cum ceterorum omnium mortem oculis aspexisset, trucidari. Horum pars episcopi, pars presbyteri, pars ex alio clericorum ordine fuerunt. Cum omnes ad locum, in quo erant necis supplicium subituri, deducerentur, princeps Magorum percunctatur ab illis, utrum velint viuere, & eandem cum regem religionem colere, Solemque venerari. At ubi nemo eorum his conditionibus vellet in vita manere, rectam ad locum, in quo erant secum ferendi, deducuntur. Ac dum lictores in opus incumbunt, & in caede martyrum occupantur, Symeones astans illis, dum interficiuntur, iubet bono animo esse, verbaque apud eos facit de morte, de resurrectione,

E ij de pie-

SOZOMENI HISTOR.

de pietate, & testimonijs ex sacris literis depromptis confirmat ita mori, esse verè viuere, atque præ ignauia deū prode, esse verè mori. Eos enim, etiam si nemo ipsis necem afferret, breui morituros: quandoquidem à nemine in hæc lucem edito hic finis vitari potest. Post mortem verò ea, quæ sunt æterna, non eodem modo omnibus euentura, sed singulos velut trutina quadam examinatos, accuratam vitæ antè actæ rationem reddituros, & hos pro rectè factis præmia percepturos immortalia, illos pro maleficijs pœnas sempiternas luituros: denique pro deo velle mori esse in bonis summum, & rem multo beatissimam. Dum ista Symeones dicendo percurreret, & tanquam magister gymnasij præciperet quo modo in certaminibus se gererent, singuli aures attentas ei præbentes, ad necem cupidè gradiebantur. Licitor autem, postquam centum illos interemit, postremo in loco Symeonem obtruncauit, atque Abdechalaam, & Ananiam vnâ: ambos senes, presbyteros ecclesiæ, cuius Symeones erat episcopus, pariter cum illo & comprehensos, & in vincula coniectos.

De Pusice opificum Saporis præfecto, & filia eius & Azade martyribus.

CAPVT X.

Eodem temporis momento Pusices præfectus omnium regis artificum, ibi fortè stans, cum videret Ananiam, cui iam cæcès parabatur, contremiscentem, paulisper, inquit, ò senex, oculos occludito, & bono animo esto. Nâ statim lumen Dei videbis. Vix est hæc locutus, cum cõprehensus est, & ad regem deductus. Atque cum esset se Christianum confessus, quoniam libero ore apud regem pro religione Christiana, & pro martyribus verba fecerat, idcirco quasi aliquid nefas dixisset, dabatur licitoribus mandatum, vt admodum peregrino & crudeli in primis mortis genere afficeretur. Lictores igitur collo eius circa tendinem perforato, illac linguam extrahunt. Porrò autem eius filia virgo, falsò à quibusdam in crimen vocata, comprehenditur, eodemque temporis articulo occiditur. Sequenti anno, eo ipso die, quo memoria passionis Christi recolitur, cum iâ celebris dies festus resurrectionis expectaretur,

exijt

exijt edictum Saporis crudelissimum in vniuersam Persidem, quod iubebat vt omnes, qui se confiterentur Christi anos, morti addicerentur. Quo quidem tempore multitudo Christianorum, quæ ne numerari quidem potest, securi percussa est. Siquidem Magi ex vrbibus & vicis, in quibus latitabant, summa cum diligentia eruerunt. Nonnulli autem sui inducta voluntate, nemine eos ducente, se ipsi ideo indicarunt, ne silentio Christum denegare viderentur.

Ac dum omnes, qui erant Christiani, morte multarentur, plurimi etiam, qui in ipso palatio ætatem egissent, mactati sunt: in quorum numero erat Azades eunuchus regi longè charissimus. Quem cum Saporis interfectum accepisset, incredibilem animo dolorem hausit, hæcque communè cædem sedauit, atque solos religionis nostræ doctores trucidari iussit.

*De Tarbula Simeonis sorore, & eius ac
aliarum duarum martyrio.*

CAP. XI.

PER idem tempus regina in morbum delapsa, Tarbula, soror Simeonis episcopi, sancta virgo, simul cum ancilla idem vitæ genus colente, & sorore eius, quæ post viri mortem abstinuit à nuptijs, & eandem viuendi rationem tenuit, comprehenditur. Causa autem, cur hæ mulieres fuerint comprehensæ, fuit falsa criminatio à Iudæis in eas conficta, quòd videlicet ob mortem Simeonis iratæ, venena reninæ infidiose parassent. Regina verò (solent enim ægrotantes malis ominibus facillè aures accommodare) calumniam veram esse, & maximè quidem, quòd erat à Iudæis obiecta, existimauit. Nam eiusdem erat cum Iudæis opinionis, ad eorum morem vitam instituebat, & veraces illos, sibiq; maximè beneuolos putabat. Magi igitur Tarbulam & reliquas duas arreptas, morte condemnant. Ac cum serra dissectas patibulis suffixissent, effecerunt, vti regina spatium inter patibula intermissum transfiret, perinde quasi morbus eo pacto depelleretur. Fertur hæc Tarbulam forma valde liberali & honesta fuisse, Magum quendam eam deperisse, mercedemq; vti cum illa rem haberet, clam misisse: promississe

E iii deniq;,

SOZOMENI HISTOR.

denique, si vellet ipsius parere libidini, tum eam, tum socias salvas fore. At illam hanc turpitudinem ne audire quidem voluisse, sed nuntios verbis contumeliosis excepisse, intemperatiæ crimen cum probro illis obiectasse: se multo libentius velle mori, quã virginitatem prodere respondisse. Porro cum edicto Saporis ratum esset, vti supra demonstratum est, vt soli sacerdotes & doctores fidei Christianæ comprehenderentur, Magi & eorum principes totam Persidem obeuntes, episcopos et sacerdotes grauibus afficiunt incommodis, cum in aliis locis, tum maximè omnium in Adiabenorum regione, quæ est pars Persidis tota fidei Christianæ dicata.

De sancti Acepſimæ martyrio, & alijs qui cum eo mortem oppetebant.

CAP. XII.

SVb idem tēpus Magi Acepſimã quoq; episcopũ, & cõplures ex eius Clericis vnã quidẽ comprehendunt: sed cũ antistitẽ, velut prædam per insidias cepissent, eo contenti, ceteros, direptis illorũ bonis, dimiserunt. At verò Iacobus quidam præbyter Acepſimã sua sponte sequitur, & potestate à Magis postulata, in eundẽ carcerẽ cũ eo cõcludit: eiq; vtpote ætate valde prouecto lubẽs, inseruit, subleuat, quantum potest, eius calamitates, & plagarum vibices faciat. Nam paulò post quàm erat comprehensus, magi loris crudis, quò solem adorare cogent, eum acerbè verberant: Sed vbi non cesserit, rursum cõijciebãt in vincula. Per idem tempus Aeithalas etiam & Iacobus presbyteri, Azadanes & Abdiesus diaconi ob Christianam religionem in carcere iacuerunt, crudelissime à Magis cæsi. Multo autem iam dilapso tempore, princeps Magorum cum rege de illis communicat: atq; nactus potestatem eos pro arbitrio suo torquedi, nisi solẽ adorarẽt, mandatum Saporis illis, qui in carcere tenebantur, significauit. Atque simul vt respondissent se nunquam prodituros Christum, neque solem adoraturos, adeo crudelibus tormentis illos cruciauit, vt Acepſimas in fidei confessione fortiter perstans, mortẽ obierit. Cuius reliquias quidã ex Armenia, qui obsides erãt apud Persas, tumulto cõdidere. Alii autẽ, licet nõ minus acerbè, quàm

quã ille verberati, præter omniũ opinionẽ in vita mãserũt, qui cũ in eadẽ perseueratẽ sententia, in carcerẽ denuo conpinguntur. Quorũ de numero fuit Acithalas, cuius brachia inter vapulandũ sic vsque ab humeris violenta extensione diuulsa & enernata fuere, vt manus tanquam mortuã independerent: quo factum est, vt alij cibum illius ori admouerent. Ilto Sapore regnante, infinita multitudo presbyterorum, diaconorum, monachorum, sanctarum virginum, & aliorum, qui in ecclesiarum ministerio versabantur, & erga religionem præclare animo affecti erant, egregia piã vitã testimonia dedit. Episcopi autem, quos accepi mortem in hac persecutione oppetiuisse, sunt Barbasymes, Paulus, Gaddiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, Ioannes, Hormisdas Papas, Iacobus, Romas, Maares, Agas, Bochres, Abdas, Abdiesus, Ioannes, Abramius, Agdelas, Sabores, Isaac, et Dausas, qui à loco quodã, qui Zaudæus dicitur, à Persis captiuus abductus fuerat, & illo tẽpore pro fide Christiana morte multatus, vna cũ Mauream de Chorepõ & clericis, qui in eius dicecesi erant, numero plus minus ducentis quinquaginta, qui comprehensi à Persis & captiui abducti fuerant.

De Millis episcopi martyrio, & eius vita, & quòd Sapores sedecim hominum milia qui nominatim recesserant, præter aliorum innumerã multitudinem martyrio tradidit.

CAP. XIII.

PER id temporis etiam Milles martyrio occubuit, qui primũ apud Persas milirauerat, postea autẽ relicta militia, vitã genus planẽ apostolicũ excolere cœpit. Fertur illũ, cũ esset episcopus vrbis cuiusdã in Perside cretatõ, multos sæpenumero cruciatus perpeffum esse, verbera etiã & distractiones membrorum pertulisse. Ac cum meminem in ea ciuitate posset ad fidem Christianã traducere, agrẽ & iniquo animo ferentẽ, ciuitatẽ execratũ esse, indeq; decessisse. Nõ longo post tẽpore, cũ primarij viri illius vrbis in regem peccassent, exercitũ cũ trecentis elephantis eò profectũ, vrbẽ euertisse, & velut agrum colentes, in ea sementem

SOZOMENI HISTOR.

fecisse. Millem verò peram solum, in qua sacratum euàngeliorum librum habebat, secum gestantem, Hierosolyman precatū se contulisse: indeq; in Aegyptū ad visendos monachos, qui ibi ætatē degebāt, concessisse. Quæ autē, quāq; admirabilia & quā diuina facinora ab isto Mille edita fuerint, testes sunt Syri, qui eius res gestas & vitā literis prodiderunt. Mihi certe satis visum est hæc de eo & de his, qui in Perside, regnante Sapore, martyrio obierunt, hæcenus descriuisse. Nam tormenta illis inflicta, aut quinam fuerint, ex quouē loco, aut quo genere cruciamentorum martyrio defuncti sint, aut quibus supplicij affecti, vix à quoquam percenseri potest, quippe cum tam varij cruciandi modi à Persis tanto cum studio ad crudelitatem inuenti fuerint. Verūm vt summam dicam, fertur viros ac mulieres, quorum nomina recensentur, martyrium id temporis pertulisse ad numerum sedecim millium: at multitudinem eorum, qui præter hos trucidati sunt, ne numero quidem comprehendere posse, & propterea perdifficile visum esse Persis, Syris, & incolis Edesse, qui multum de hac re laborabant, illorum nomina percensere.

Quomodo Constantinus Sapori scripserit, vt à Christianorum cæde temperaret.

CAP. XIII.

POSTEA verò quā erat Constantino nuntiatum, Christianos in Perside tam acerbè afflictatos, dolebat admodum & vehemēter angebatur: atq; cū illis opē ferre niteretur, nō tamē habebat, quid ageret, quò vitā securā et tranquillā degerent. Accidit fortè, vt eodē tempore legati à rege Persarum ad ipsum accederent, quibus postulata concessit, & voti compotes dimisit. Iam verò sibi opportunum tempus oblatum arbitratus, Christianos in Perside Sapori commendandi, scripsit ad eum se gratiam ingentem immēsamque illi habiturum, si erga illos, qui in ipsius ditione fidem Christianam profiteantur, se benignum velint ostendere. Nam religionis modum minime culpandum esse: Siquidem solis incruentis votis contenti sunt ad placandum Deum, cui effusio sanguinis neuti-quam grata acceptæ

tate est, cum solo puro animo, cuius acies in virtutem & pietatem intenditur, delectari soleat. Ac propterea eos, qui ita crederent, iure laudandos esse. Pollicetur præterea, si huic religioni prouidere velit, deum ei propitium fore: proque argumento vitur rebus, quæ tum Valeriano, tum sibi ipsi obtigissent. Se nanque propter fidem in Christum diuina ope roboratum, vniuersum imperium Romanum, exorsum ab Oceano ad solis occasum vergente, in suam potestatem redegisse: multa bella contra externos prosperè gessisse, tyrannos profligasse, atque ad eam rem neque victimas, neque diuinationes requisuisse, sed ad victoriã consequendam signum crucis, quod suas copias antecederat, & vota sanguinis ac sordium expertia, satis sibi attulisse subsidij. Valerianum autem tantisper imperium feliciter administrasse, dum ecclesias nullis afficiebat incommodis. Verum simul vt constituerat Christianos persequi, ira diuina exagitatum esse, & à Persis subiugatum: Captiuum denique ab eisdem abductum, miserandum in modum interijisse. Hæc scripsit ad Saporẽ Cõstãtinus, quò eius animum beneuolum erga religionem Christianam redderet. Nã summa ei curã fuit, vt saluti Christianorum vbique, seu Romani illi, seu exteri fuerint, sedulo prouideret.

Quod Eusebius & Theognis Arius fautores, exhibitò libello quòd Nicano concilio assentirentur, suas vterque sedes recuperarunt.

CAPVT XV.

HAud ita diu post conciliũ Nicenũ, Arius, qui eiectus fuerat in exiliũ, reuocatus est: Sed tamẽ Alexandriam ingredi adhuc prohibitus. At post, vt suo dicitur loco, reditus in Aegyptũ ei quorũdã labore ac studio patefactus. Nec multũ iã tẽporis intercesserat, cũ Eusebius episcopus Nicomediæ, Amphione, qui in eius locum successus fuerat, eiecto, & Theognis Nicææ episcopus, cuius sedem Chrestus obtinuerat, suas ecclesias recuperarunt. Nã reuocati sũt, oblato episcopis pœnitentię libello, qui se habet adhuc modũ. Tametsi cũ antea à vestra sanctitate essemus cõdemnati, nostrum fuisset ea, quæ fuerant à vobis iudicata,

E v tacite

SOZOMENI HISTOR.

tacitè & cum silentio tulisse, tamen quoniam absurdum erat, ut quæ essent nobis à calumniatoribus obiectata, iacere in silentio pateremur, id circo vobis significauimus, nos fidei decisioni cõsensisse atq; vi & notione verbi *ὁμοῶς* diligèter ponderata, paci nos totos addixisse, & nullũ errorẽ secutos esse, sed tũ quò ecclesiarũ securitati pro uidè cõsuleretur, ea, quæ in nostrã cogitationẽ venerant, vobis suggessisse, tũ quò illos, qui nostro cõsilio & sententia acquiescere deberent, certa persuasione confirmaremus, fidei illi subscripsisse. Anathemati autem Ario à concilio denunciato, non ob eam causam non subscripsisse, quòd fidem illam incusaremus, sed quòd diffideremus, eum eius generis hominem fuisse, qui erat accusatus præsertim cum ex illis, quæ priuatim ad nos ab eo tum per epistolas relata erant, tum per eius conciones coràm habitas declarata, pro certo essemus persuasi, ipsum longè alium esse. Quòd si sanctum concilium nostris verbis voluerit fidem adhibere, illa, quæ vestro iudicio decreta sunt, non contradicendo impugnare, sed consentientibus animis confirmare decreuimus, & hoc libello consensum illum roboramus: non huc inducti, quòd exilium grauius & iniquo animo ferimus, sed quòd libenter cupimus erroris vitare suspicionem. Nam si nos in vestrum conspectum venire permitatis, cõperietis nos vestris decretis omnino suffragaturos. Et quoniam vestræ reuerentiæ visum est, illum, qui istarum rerum reus agitur, humanitus excipere, ad vos accersere, est planè à ratione alienũ, ut qui crimine tenetur implicatus, accersatur, illisq; quæ ei obiiciuntur, respondeat, nos autè reticendo nosmetipsos culpæ cõvincere videamur. Ne grauemini igitur, sicut vestrã decet reuerentiã quæ tam propensa semper ad misericordiã esse solet, sanctissimũ nostrum imperatorẽ de nobis in memoriã redigere, nostra postulata illi exponere, & maturè ea, quæ sunt prudẽtiæ vestræ cõsentanea, de nobis statuere. Hoc igitur cõstat Eusebiũ & Theognidẽ tũ respuisse, tum suas ipsorũ ecclesias recuperasse.

Quòd Alexandro Alexandriae episcopo extremum diem oppetẽ Athanasius impulsu illius episcopatũ eius assumit, et narratio de eodẽ ab ineũte eius etate, et quòd Antonio magno charus fuerit. CAP. XVI.

Eodem

Eodem tempore Alexander episcopus Alexandriae, cum iam de vita decessurus esset, suum in episcopatu successorem Athanasium reliquit, diuina quadam impulsione, mea quidem sententia, ad ei suffragandum inductus: siquidem ferunt illum cum conatus fuerat aufugere, inuitum ab Alexandro ad episcopatum illum capeendum compulsus fuisse. Cuius rei testis est Appollinarius Syrus, qui sic scribit. Neque postea a bello destitit impius, sed ut in initio aduersus beatum huius viri magistrum arma sumplerat, & iste non aliter atque filius patri, ei aduocatus aderat, ita post in hunc ipsum, ut primum in episcopatum successerat, impetum fecere. Qui tamen aufugerat, ne in illo gradu locaretur, diuinitus tamen denuo repertus est: quandoquidem diuinis quibusdam indiciis praesignificatum fuerat beato illi viro, qui episcopatum administrauerat, non alium, quam hunc eius successorem fore. Nam cum ex hac vita vocaretur, essetque iam morti vicinus, Athanasium, qui neutrum aderat, nominatim appellat. Atque ubi eius gentilis, qui forte aderat, cum nomen illud audiret, respondisset, obtulit ille, quasi eum non vocasset. Rursus vocat Athanasium, & quia hoc saepius fecisset, ille alter Athanasius, qui aderat deinceps silentio usus est. Si quidem ille, qui aberat significabat. Quod etiam beatus ipse Alexander more prophetae aperte indicauit, cum diceret: Athanasi, putas te posse effugere, non tamen effugies. Quibus verbis ostendit eum ad certamen vocatum esse. Haec de Athanasio scribit Apollinarius. Ceterum Ariani dicunt, quod Alexandro mortuo, quinquaginta quatuor episcopi, qui partibus Alexandri & Meletii fauebant, ex Thebaide & reliqua Aegypto in unum coacti, communicarunt inter se de episcopo creando, & dato iureiurando communibus suffragiis consenserunt de uno eligendo, qui ecclesiae Alexandriae gubernacula susciperet, sed septem eorum, violato iureiurando, contra omnium voluntatem clam Athanasium episcopum ordinasse, & propter eam causam multos tum ex populo, tum ex clericis Aegypti eius vitasse communionem. At tamen ipse equidem credo, hunc virum non sine prouidentia diuina ad episcopatum ascendisse, quippe tum qui ad dicendum, tum ad intelligendum, tum ad resistendum insidiis aduersariorum admodum idoneus esset: quale certe eius tempora in primis requirebant. Erat quidem ad ecclesiae negotia obeunda, & ad res sacras

SOZOMENI HISTOR.

tractandas aptissimus . Atq; ab ineunte ferè ætate eius generis fuit, vt suoapte ingenio ac natura doctrina imbutus videretur. Cui quidem, cum nondum pubesceret , istud euenisse memorant. Diem festum popularem & valde splendidem maximo hominum cætu quotannis Alexandrini eo die, quo Petrus ipsorum episcopus martyrio occubuit, adhuc etiam agunt. Quem diem cum Alexander quoque eorum antistes vnà celebraret , iamque sacra peregisset mysteria, fortè expectauit conuiuas, qui secum præderet. Cum solus esset, oculosque ad mare conuertisset, vidit longe ab se pueros in litore colludentès, & consuetudinem quodãmodo episcoporũ & ecclesiæ ritus imitatione exprimètes. Vbi autem in illo imitationis genere nihil inesse animaduertit periculi, latatus est spectaculo, & ex rebus in ludo gestis voluptatem cepit . At tandem cum arcana mysteria imitando adumbrare inciperent, animo conturbatus est. Atque accersitis quibusdam principibus ex clero viris, pueros digito demonstrat: pueros comprehendendi, & ad se adduci iubet . Percontatur ab illis de genere ludi, quibus verbis, quibusve actionibus in eo vsi sint. Illi primò metu perterriti, dicere noluerunt, Ac cum quærèdo instaret Alexander , indicarunt Athanasium episcopum & principem ludi fuisse , puerosque quosdã nõdum initiatos mysterijs, ab illo baptizatos esse: à quibus Alexander accuratè sciscitatur , quid sacerdos & episcopus ludi ipsis dixerit feceritve , & quid ipsi vel respondissent, vel ab eo didicissent . Postremò vbi Alexander comperit vniuersum ordinem ac ritum ecclesiasticum ab illis exquisitè seruatum, consilio sacerdotum, quos circa se habebat , approbavit baptismum , & pueros semel in animorum simplicitate diuina gratia imbutos, rebaptizandos non censuit, sed cæteris mysterijs, quæ solis sacerdotibus fas erat obire , in illis expleuit . Athanasium autem & cæteros pueros , qui partes presbyterorum & diaconorum inter ludendum egissent, parentibus tradiderunt, Deo teste, ad ecclesiæ ministeria educandos, vt in eo munere vitam transigerent, quod imitatione adumbrassent . Haud ita diu post , Alexander Athanasium & conuictorem suum & scribam constituit . Itaque præclarè educatus, & cum in grammaticorũ , tum in rhetorũ scholis accuratè institutus,

cum

cum iam vir esse inciperet, ante quàm erat creatus episcopus, his, qui cum ipso in colloquium fortè veniret, se sapientem & disertum virum probavit. Vt autem Alexander obiit mortem, Athanasius, què suum reliquerat successorè, indies in maiore gloria esse cœpit, quæ cū suis ipsius virtutibus, tum testimonio Magni Antonij monachi cōfirmata est. Nam cum Antonius eius causa accersitus esset, venit in vrbes, & ad ecclesias accedens, his, quæ Athanasius de deo sentiebat, suffragatus est: denique in omnibus rebus sibi amicum habuit, & eius aduersarios atque inimicos detestatus est.

Quòd Ariani & Meletiani Athanasium celebrem fecerunt, & de Eusebii apud Athanasium sollicitatione, vt Arium susciperet, & q̄ pro ceteris omnibus Eusebius Paphili & Eustathius Antiochia episcopus de voce consubstantialis summum inter se certamen iniierunt.

CAP. XVII.

Porro Ariani & Meletiani nomen Athanasii maximè illustre reddiderunt, qui tamen insidias illi tendere nunquam desistebant, tamè nullam aliquando causam ad eum capiendum repperire visi sunt. Primum igitur Eusebius per literas illius animum tentare aggreditur, velit ne Arianos in ecclesiam recipere. Quòd si renuat, verbis grauius minatur se illum malè multaturum. Vbi verò Athanasius eius nequiquam cesserit sententiæ, sed constanter asseuerarit eos, qui res nouas contra veritatè inuenissent, & ob eà causam essent à concilio Nicæno abdicati, minime recipiendos esse, Eusebius toto animo cōnitebatur, vt imperator ipse Arium recipiendum curaret, & ei reuertèdi potèstatè faceret, verū quemadmodū hæ res cōfectæ sunt, dicam equidè haud ita multò post. Illo tēpore episcopi de integro cœpere inter se, dum verbum $\delta\mu\delta\sigma\iota\sigma\mu$ nimis curiose expèdere laborât, magnopere discordare. Nā pars illos, qui hoc verbū apparèt, loqui blasphemiam putauerūt, vtpote filium essentiæ expertè opinantes, & cū Montano & Sabelio sentiètes: pars rursus eos, qui contra sentirèt, velut Gen-
tiles

S O Z O M E N I H I S T O R .

tiles auerfantes, criminati sunt, & cultū multorū deorū in-
 troducere studebant. In quibus rebus excutiendis Eusebi-
 us cognomento Pāphilus, & Eustathius Antiochenus mā-
 xime oīm sua ingenia exercuere. Nā etsi vterque filio pro-
 priā tribuit essentiā, tamē alter alterū tanquā diuersa senti-
 entē insimulauit. Eustathius quidem accusat Eusebiū, vti
 Cōcilij Nicāni de fide decreta innouantē: respondet autē
 Eusebius, se ea quidē approbare, sed Eustathiū reprehē-
 dere, velut Sabellij opinioni deditum.

*De Antiocheno cōcilio, & q̄ prāter equū & iustū
 Eustathius abdicatus est, cooptate in eius sede Eu-
 phronio, & quid Constantinus magnus, cōcilio et
 Eusebio Pāphili, qui Antiochiā thronū recusa-
 bat scripserit. CAP. XVIII.*

ITaque concilio Antiochiæ conuocato, Eustathius epis-
 copatu ecclesiæ Antiochenæ abdicatur. Cuius rei verā
 causam fuisse crebro hominum sermone celebratur,
 quōd fidē concilij Nicāni approbat, quodq; Eusebiū cū
 suis, Paulinū Tyri, & Patrophilū scytopolis episcopū (quo-
 rum sententiā orientis sequebātur sacerdotes) vti sectę A-
 rianæ addictos detestatus est, eosq; palā incusauit: simula-
 tam autē, q̄ sacerdotij dignitati impuris factis dedecori fuis-
 se dephensus est. Propter cuius abdicationē maxima Anti-
 ochiæ seditio constata est: adeo vt parum abesset, quin mul-
 titudo gladios strinxisset, & tota ciuitas in graue periculū
 deuenisset. Quæ res vna eius causæ apud imperatorē nō
 mediocriter obfuit. Nā vt primū nunciatū est imperatori
 has res accidisse, & populū in duas partes diuisum esse, acer-
 bē tulit, & Eustathiū, velut authorē seditionis suspectū ha-
 bere cepit. Quāobrē vnū ex primariis satellitibus suis mit-
 tit cū mandato, vt plebi terrorē inijciat, & seditionē sine tu-
 multu & detrimēto cuiusq; restinguat. Qui autē Eustathiū
 abdicauerant, atq; Antiochiā ea de causa cōuenerant quo-
 niā inducere aīm, si vnū, qui suę faueret opinioni, essetq;ue
 imperatori notus, & literarū cognitione egregiē ornatus, il-
 lus ecclesiæ crearent antistitē, se alios sibi facile obsequen-
 tes habituros, idcirco rectum statuerunt sedem Antioche-
 nam

nam Eusebio cognomento Pamphilo deferre. De qua re scribunt ad imperatorem literas, quibus significant hanc rem populo valde gratam esse. Ita enim postulatum erat ab omnibus tam clericis, quam laicis, quorum animi Eustathio infensi fuerunt. At Eusebius scripsit imperatori se nolle eum episcopatum capessere. Quae imperator, quod illi honoris gradum repudiauerat, laudauit plurimum. Legem nanque esse ecclesiam sanctam, ne qui unius ecclesiae anuillus creatus esset, ad alteram transferretur. Scripsit etiam literas cum ad populum, tum ad Eusebium, eiusque vehementer probauit sententiam, beatumque vocauit, quod non ad unius ciuitatis, sed ad totius orbis terrae episcopatum administrandum idoneus iudicatus esset. Scripsit autem ad populum ecclesiae Antiochenae de concordia, & quod alterius ecclesiae episcopus non deberent appetere, & quod malum esset rerum cupiditate duci alienarum. Aliam praeterea epistolam separatim concilio dedit: in qua & Eusebium itidem, quod episcopatum illum recusauerat, laudauit, & persuasum habens, Euphronium Cappadocem presbyterum, & Georgium Arethusium, viros esse spectatae fidei, iussit, ut vel alterum istorum pro suo arbitrio, vel alium, qui ipsis videretur idoneus, ecclesiae Antiochenae antistitem deligerent. Quare ut primum literas accepere imperatoris, Euphronium constituerunt episcopum. Eustathius autem, vii accepi, falsam sibi obiectam criminationem animo quieto & tranquillo ideo tulit, quod illud sibi commodius fore putauit: vir quidem cum in aliis rebus praestabilis & spectatus, tum in eloquentia iure admirandus, quemadmodum ex libris eius, qui extant, cognosci potest, in quibus & vetus loquendi ratio, sapientes sententiae, verborum elegantia, & lepos in rebus explicandis non sine magna omnium commendatione elucet.

*De Maximo qui post Macarium Hierosolymorum
sedem obtinuit. CAP XIX.*

PER id tempus, cum Marcus post Syluestrum ad exiguum tempus episcopatum Romanum gessisset, Iulius in illa sede successit: in sede autem Hierosolymorum post Macarium successit.

successit.

SOZOMENI HISTOR.

Maximus. Quem fama est episcopum ecclesiæ Dispolitanae à Macario ordinatum fuisse, sed à populo Hierosolomitano, ne eam sedem capesseret, impeditum. Nam quia confessor erat, & vir alioqui spectatus, populi suffragis decretum fuit, ut post mortem Macarii in illius urbis episcopatum succederet. Itaque cum multitudo ægrè ferret, se eò priuatam fore cuius virtutem exploratè cognitã haberet, & seditio ex ea re oriri videretur, visum est Diospolitani aliũ episcopum deligere, uti Maximus maneret Hierosolymis, & sacro episcopatus munere vnà cum Macario fungeretur, & post eius mortem ecclesiam illam solus gubernet. Atamen intelligendũ est, quòd hi, qui in hac re cognoscenda accuratius laborarint, affirmant plebem istam omnia de sententia Macarii & fecisse, & summo studio conatam esse. Nam eum omni cura incubuisse, ut Maximus post se constitueretur episcopus, memorant, propterea quòd mente complectebatur, illum cum rectam veramque de Deo opinionem teneret, & ob fidei confessionem populo percharus esset, necessariò ad sibi succedendum reseruandũ esse. Siquidem veritus est, ne se mortuo, Eusebius & Patrophilus sectæ Arianae fautores, tempus idoneũ nacti, illã episcopalem sedem alicui suæ opinioni dedito tribuerent: quandoquidem, dum Macarius maneret in vita, nouis rebus studere cœperunt illi quidem, sed cum ab eo essent ea de causã ab ecclesia segregati, conquieuerunt.

De Meletianis & Arianis quo pacto in vnum coaluerint, & Eusebio & Theognide, quomodo perniciem Arianam de integro suscitare conuixi sint.

CAPVT XX.

DV M hæc geruntur, contentio inter Aegyptios ab initio concitata, longius manare cœpit. Nam quanquã in concilio Nicano Ariana hæresis prorsus condemnatã fuit, & Meletiani conditionibus illis, quas supra commemorauimus, in ecclesiã recepti, & Meletius Alexandro in Aegyptum reuerso ecclesias, quas iniquè occupasset, redidit, ipseque in Lyco iam ætatem degit, tamen non multò post, cum erat è vita migraturus, Ioannem vnum ex familiaribus

miliaribus suis contra decretum Nicæni concilii in suum locum suffecit, sicque ecclesias denuò cõturbandi author & causa extitit. Ariani autem cum Meletianos novas res moliri cernerent, ipsi quoque ecclesias turbare cœperunt. Nam vti in eiusmodi tumultibus solet euenire, alii Arii laudabant opinionem, alii sacerdotes à Meletio ordinatos debere ecclesiis præesse æquum iudicabant, eorumq; partibus se addicebant. Et quanquã Ariani & Meletiani antè inter se dissentiebant, tamen cum viderent multitudinem ad partes sacerdotum ecclesiæ catholicæ desistere, eam rapere in inuidiam, fœdera amicitie inter se ipsi iungere, cõmune odium in clerum Alexandrinũ suscipere, promiscuè illis, contra quos disceptabãt, crimina inferre, & se mutuò defendere studuerũt: vsq; eo, vti progrediẽte tempore Ariani, licet cum Meletianis de ecclesiarum primatu decertarent, à plerisque Meletiani nominarentur: sed tamẽ eandem, quam Arius, de Deo opinionem tenere non desisterent. Ac quamuis vtriq; suam controuersiam ab se mutuò disceptari diiudicarique recusarint, tamen contra omniũ opinionem in communis simultatis aduersus orthodoxos societate non inuiti consenserunt: singulique eorum expectarunt se facillè, quæ sibi in optatis erant consecuturos. Tempore autem procedente, habitum dogmatum Ariarum ex disputationibus de illis habitis naçti, eadem cum Arianis de Deo sentire cœperunt. Hincq; res Arianae ad priorem denuò tumultum reuolutæ sunt: atque populus & clerus à mutua inter se communionẽ separati. Quinetiam cum in aliis vrbibus, tũ maximè in Bithyniæ & Hellespõti ciuitatibus, tum Constantinopoli quoque dogmata Arii de integro accensa. Denique fertur Eusebium episcopum Nicomediæ, & Theognidem Nicææ, cum falsa persuasione eum, cui imperator libellum de Actis concilii Nicæni custodiendum cõmiserat, circumuenissent, suas in eo subscriptiones deleuisse, iamque conatos palàm docere, non existimandum filium patri consubstantialem esse. De qua re Eusebium, cum esset accusatus, apertè ac liberè respondisse imperatori, atque veste quadam, qua induebatur demonstrata, dixisse, si vestis illa, se inspectante diuideretur, se tamen nunquam affirmaturum vtranque eius partẽ vnã
F eandemq;

SOZOMENI HISTOR.

eandemque essentiam habere. Quibus verbis valde graui-
ter commotus est imperator. Nā cū persuasum haberet ta-
les quæstiones post conciliū Nicænū penitus compressas
fore, præter spē eas denuò excitatas vidit. Maximè autem
omniū eius animū offenderant Eusebius & Theognis, qu-
cū quibusdā Alexandrinis, quos vt parū rectè de fide sen-
tientes ad pœnitentiā agendā concilium reseruauerat, cō-
municassent. Ob quam causam eos velut dissidij auctores
exilij causa solum vertere imperavit. A nōnullis enim im-
peratorē hac de re iracundia accēssum, Eusebium & Theo-
gnidē exilio addixisse memoratum est. Verū ea, quæ de
hac causā acceperā ab illis, qui eā accurate tenebant, supra
explanavi.

*Quas res contra Athanasium Ariani & Meletia
ni nequicquam commenti sit. CAP. XXI.*

Porro autē isti duo rerū incōmodarum, quæ deinceps
Athanasio accidebāt, auctores fuere. Nā cū multū au-
thoritate & potētia apud imperatorē postea valeret,
Arium, vt eadē secū opinione & amicitia quoq; cōiunctū,
Alexādrīā reducere, Athanasīū autē, vt aduersariū, ecclesia
eijcere studuerūt. Quare cū apud Constantinū, vt seditio-
nis et tumultus in ecclesia auctorē, falso insimulāt, & quòd
plerosq; in ecclesiam ingredi cupiētes prohibebat, cū lice-
ret concordīā inter oēs cōstitui, si istud vnū permitteretur.
Quas criminationes cōtra eum confictas, multi episcopi, &
Clerici qui cū Ioāne cōspirabāt, quiq; cōtinēter ferē ad im-
peratorē accedebāt, veras esse cōfirmauere: atq; adco dixe-
re se orthodoxos esse, & tū eū, tū episcopos sibi subiectos
caedis, vinculorū, plagarū iniustè insiſtarū, vulnerū, & in-
cendij ecclesiarū accusauere. Vbi verò Athanasius etiā sig-
nificasset imperatori iniquas Ioannis & episcoporū sibi fa-
uētīū ordinationes, & nō eas solum, verū etiā innouationē
detretorū cōcilij nicēni, fidē corruptā, seditiōes, & cōtume-
lias orthodoxis impositas, criminis loco illis obiectasset,
imperator deiceps nō habebat cui crederet. Ac cū eiusmo-
di crimina ipsi sibi mutuo intenderent, & sæpe accusatores
multi vtrinq; multū exhiberent molestiæ, scribit Athana-
sio (multitudinis enim consensus imprimis sibi curę fuit)

vt ne-

vt nemo aditu ecclesiæ prohibeatur. Quòd si sibi post illud
 tēpus id factū esse indicaretur, se sine mora missurū aliquē,
 qui illū Alexātria exturbaret. Cui⁹ rei cognoscēde si quis
 cupiditate vlla ducatur, legat imperatoris epistolā, cuius
 partē hic posui, quę ita se habet. cū cōsiliū & volūtatis meę
 rationē acceperis, fac omnibus in ecclesiam ingredi cupi-
 entibus liberū aditū præbeas. Nā si intellexero quenquam,
 qui ecclesiæ particeps fieri cupiat, vel impeditum abs te ef-
 se, vel introitu prohibitū, mittam aliquem è meis, qui mā-
 dato meo te de gradu dimoueat, locumq; tuū alteri tribu-
 at. At verò vbi rescripsit Athanasius, & imperatori persua-
 sit nō dādā esse Ario potestātē cū ecclesia catholica cōmu-
 nicādi, Eusebius animaduertēs se Athanasio tā acriter cō-
 tra nitēte, nō posse cōsequi, quod animo instituerat, omni-
 bus viribus laborādum censuit, vt Athanasius è mediō re-
 moueretur. Sed cū nō satis causæ haberet ad conatum tam
 insidiosam suscipiēdū, pollicetur Meletianis, se eorum cau-
 sam cū apud imperatorē, tū apud eos qui apud illū mul-
 tum possent, adiuturum, si modò Athanasium accusare ve-
 lint. Quamobrē Athanasius primū in crimē vocatur, quòd
 tributū vestium linearū Aegyptijs imposuerat, quod tribu-
 tum eum etiā exegisse accusatores affirmarūt. Verū Alypi-
 us & Macarius presbyteri ecclesiæ Alexādrinæ, qui ibi for-
 te fortuna aderāt, hoc falsum crimē diluerunt. At Athana-
 sium hac de causa accersitū, denuò accusant, q̄ capsam auri
 quò imperatori pararet insidias, cuidā Philumeno miserat.
 Cæterū vbi intellexit imperator accusatorū calūniā, facit
 potestātē Athanasio domū reuertendi. Quinetiā seipsit ad
 populū Alexandrinū, Athanasijq; singularē modestiā ei, &
 fidē sanā testificatur, & quòd cū illo lubēs in cōgressum &
 colloquiū venerit, quodq; persuasum habuerit eum virum
 planè diuinū esse, eumq; cū inuidiæ causā accusatus esset,
 superiores partes ab aduersarijs cōsecutū. Porro imperator
 cū accepisset cōplures Aegyptiorum adhuc propter Ari-
 um & Meletiū inter se digladiari, per epistolam eos horta-
 tus est, vt deū ante oculos statuerent, eiusq; iudicium mē-
 te complecterentur & mutuā inter ipsos beneuolētiā serua-
 rēt, deniq; eos, qui ipsorū concordiam per insidias dirime-
 re conarentur, pro virili exagitarent. Qua quidem epistola

SOZOMENI HISTOR.

Scripta in hanc sententiam imperator tum eos omnes communiter ad cōcordiam incitauit, tum laborauit sedulò, ne consensus ecclesiæ distraheretur.

De intentata in Athanasium propter Arsenii brachium calumnia. CAP. XXII.

MEletiani autem, quoniam prior conatus ipsos frustratus fuerat, alia duo crimina aduersus Athanasium conturunt: alterum quòd sacrum calicem cōfregerat, alterum quòd Arsenio quodam interfecto, brachium eius amputauerat, & apud se ad magicam exercendam retinuerat. Iste Arsenius (erat autem clericus) cum in quoddam graue peccatum delapsus esset, dicitur se occultasse. Verabatur enim, ne apud episcopum in iudicium vocatus, poenas daturus esset. Quod cum ita accidisset, illi, qui Athanasio machinabantur insidias, grauisimum inde crimen in eum confingere cœperunt: & propterea Arsenium diligenter conquirere: quem cum repperissent, benignè complecti, polliceri se ei omnem præstaturus beneuolentiam, in tutoque collocaturos: clam deducere ad quendam familiarem & suarum partium fautorem nomine Priuem, monasterii cuiuscundam presbyterum. Arsenio igitur ibi occultato, sedulò per publicas plateas, & per magistratuū cōuentus circuire, dissipare rumorem, Arsenium ab Athanasio interemptum. Postremò ad hoc crimen Athanasio obiciendū Ioannē quendam monachū subornare. Cuius facinoris indigni atq; adeò turpis cum fama vsque eò in vulgus emanaret, vt ad aures etiā imperatoris perueniret, Athanasius videns, quòd quamuis fieri posset, vt eiusmodi criminis insimulatus, se sustineret, difficile esset apud iudices quorum animi talibus rumoribus antè occupati tenebantur, pro se respondere, fraudibus aduersariorum se strenuè opposuit, & quoad eius fieri poterat, omnibus fidem faciendo prouidit, ne veritas in occulto lateret. Erat tamen perdifficile hanc rem vulgo persuadere, præsertim cū Arsenius nusquam compareret. Itaque cum secum cōsiderasset nulla alia ratione se ipsum posse suspicione liberare, nisi eum viuere mōstraret, qui mortuus esse dicebatur, quendam ex suis diaconis, virum fidelissimū Arsenium quæsitum

quæsitum mittit. Qui in Thebaidem profectus, quorundam monachorū indicio fit certior de loco, vbi Arsenius iam ætatem degebat. Verūm simul vt venit ad Priuem, apud quem latitabat Arsenius, ibi Arsenium neutiq̄ offendit (nam aduentu diaconi antè cognito, illum in inferiorem Aegyptum transtulerant) sed Priuem comprehensum deducit Alexandriam, & vnà cum illo Heliam vnum ex eius familiaribus, qui dicebatur Arsenium aliò transtulisse. Qui duo ad præfectum præsidiariorum militum in Aegyptum versantium adducti, confessi sunt Arsenium viuere, & apud ipsos antè delituisse, at iam in Aegypto cōmorari. De quibus rebus, vt acciderant, imperatorem certiore fieri cupiebat Athanasius. Ad quem rescripsit imperator, vt in sacerdotio diligenter fungendo perstaret, & ea, quæ ad populum ritè gubernandum, & ad colendā pietatem pertinerent, sedulo prouideret, & Meletianorū insidias pro nihilo duceret. Se nāq; exploratū habere eos inuidia inflammatos eiusmodi falsa & commentitia crimina confinxisse, atq; tumultus contra ecclesiā excitasse, & se de cætero minime permissurum, vt talia facinora admittātur, sed secundum leges ciuiles iudicium, nisi quiescant, exerciturum, & sumpturū de illis supplicium, vtpote qui non modò innocentibus iniuste tendere insidias, verūm etiam rectum ecclesiæ ordinem perturbare, & veram pietatem labefactare niterentur. Hęc scripsit imperator ad Athanasium, iussitq; epistolā in cōmuni populi conuentu legi, quò omnes ipsius voluntatem cognoscerent. Ex quo tempore Meletiani metu adducti, quietè se gesserunt: siquidem imperatoris minas nō parum sunt veriti. Itaq; ecclesia per vniuersam Aegyptū pacata, & à tam egregio episcopo administrata, indies magis magisq; creuit, quandoquidē tum ex Gentilibus, tum ex aliis sectis, non pauci ei adiecti fuerūt.

Quòd eo tempore interiores Indorum gentes, Frumentij & Aedesii captiuorum studio, Christianam fidem amplexati sunt. CAP. XXIII.

SVb idem tempus accepimus Indos interiores (sic enim nostra memoria appellantur) ad quos doctrina & prædicatio Bartholomæi minimè peruenerat, à Frumentio

SOZOMENI HISTOR.

sacerdote & doctore sacræ disciplinæ, qua imbuuntur, fidē Christianā didicisse. Verūm vt in hoc miraculo, quod Indis accidit, intelligamus religionem Christianā nō ex hominum ingeniis inīitium cepisse, vtī quidam monstrose fabulantur, causā cur Frumentius sit sacerdos institutus explicandā est necessariō. Veteres philosophi Gētiles facile præstantissimi, vrbes & loca ignota perlustrare magnō æstimarunt. Nā sic Plato Socrātis amicus & familiaris fecisse dicitur, & in Aegyptum contendisse, quō corū vrbes, instituta & mores cognosceret. Nauigasse etiam in Siliciam, vt crateres, qui illic erant, viferet. In quibus ignis velut ex fonte sine intermissione profusus, sua sponte erūpere cernitur. Non rarō autem ita redundat, vt instar fluminis dilabatur, atq; adeo terrā depascatur vicinam, vtī ad hoc tēpus agri cōplures exusti videantur, & neq; sementē recipiant, neq; arborū consitionē, sicut de terra Sodomorū memoratur. Ad hos Crateres visendos Empedocles quoq; accessit, vir apud Gentiles propter philosophiæ scientiā admodum celebris: qui quidē rerū cognitionē, quā animo tenebat, heroico çarmine persecutus est. Hic cum de ignis eruptione hæsitaret, seu quōd hoc modo mori fatius putauit, seu istud verius dici potest, quōd ipse fortasse non nouit, cur hoc immaturo mortis genere in eo loco occubuerit, insiliit in ignē, sicq; interiit. Porro autē Democritus Cous, plurimas peruidisse vrbes, celū mutasse, peragrasse regiōes, gentes varias cognouisse, vitā in exteris nationibus ad annos octoginta traduxisse. Idem studiū fuit in aliis præterea ferē infinitis sapientibus Gentilibus, tū qui quōdā, tū qui recentiore memoria vixerunt. Quorum exemplū imitatus Meropius philosophus quidā Tyrius ex Phœnicia, ad Indos profectus est. Quem comitati sunt duo pueri, quorum alter Frumentius, Edesius alter appellatus est. Ambo illius consanguinei, & literis ab eo liberaliter instituti. Vbi autē eas vrbes & loca Indiæ, quæ cōmodē poterat obiiisset, reuertī cōstituit. Atq; nauē, quæ traiecit in Aegyptū, fortē naçtus, cū in portū quendā seu aquæ seu aliarū rerū necessariarū causā appulissent, Indi, qui illic habitabāt, accurrentes, cū ceteros omnes, tū ipsum philosophū Meropiū, rupto, quod percusserāt cū Romanis fœdere, trucidarunt. Pueros autē vt pote etate tenera miserati, viuos ad regē suū

deduxerunt. Quorū minorē natu pincernā suū fecit: maiorē nomine Frumētū familię & pecuniarū administratorē. Quippe eū & prudentē, & ad illud munus obeundū valde idoneū esse perspexit. Cū verò se ad p̄lixū tēporis spatiū tū vtilis regi, tū fideles pręstitisēt, rex iā moriēs relicta filio paruulo & cōiugi regni hęreditate, eos beneuolentię causā libertate donauit, copiāq; fecit gratę, quo in loco vel lent, transigēdi. Itaq; illi Tyrū ad suos reuerti maturarūt. At regina, quoniā filius adhuc admodū adolescēs erat, cōtendit ab illis, vti vsq; eo regnū administrēt, quoad filius ad robustā aetate perueniat. Qui reginā istud efflagitantē reueriti, tū palatiū regis, tū regnū gubernādum suscipiunt, Frumētius autē seu diuinis fortasse incitatus visionib⁹, seu sua spē, nō tñ sine dei impulsioe, percōtatur ecqui essent apud Indos Christiani, aut mercatores Romani qui eò cōmearent. Atq; cum diligēter cōquirendo, quosdā ibi esse cōperisset, accersit ad se. Quos beneuolētia & humanitate summa cōplectens, fecit vt precationis causa in vnū coirēt, & more Romano cōuentus agerēt: tēplisq; extructis, hortatus est, vt deū assidue colerēt. Iā vero vbi filius regis pubesceret, eū & reginā, qui ægerrime eorū discessū ferebāt, orāt abeundi copiā: qua impetrata, decedētes inde cū gratia ad ditionē Romanā reuerterūt. Edesius cupidus visēdi suos, Tyrū redit: vbi post presbyterij gradū obtinuit. Frumentius autē itinere in Phēniciā in aliud tēpus dilato, re-cta Alexandriā p̄ficiscitur. Nā minime sibi rectū videbat, patriā & genus rerū diuinarū studio antepōnere. Veniens igitur cū Athanasio ecclesię Alexādrinę p̄sule in colloquiū, res apud Indos gestas exponit: docetq; Christianos, qui ibi sunt, opus habere episcopo, qui ipsis p̄sset. Athanasius, cōuocatis sacerdotib⁹ Alexādrīā incolētib⁹, cū illis sup hac re inuit cōsiliū, ordinatq; Frumētū Indię episcopū: ratus eū tū maximē idoneū esse, tū posse religionē Christi anā vchemēter p̄pagare apud eos, p̄sertim, inter quos & nomē Christianorū primus predicasset, & in quorū animis fidei Christi semina inseuisset. Itaq; Frumentius reuersus ad Indos, dicitur tā insigniter sacerdotio perfunctus esse, vt eius conata omnes laudarent, non minus illum, quā apostolos admirati: quandoquidem Deus per eum multos

SOZOMENI HISTOR.

mirandum in modum sanando, signa & prodigia edendo, cum reddidit planè illustrissimum. Sed qui fuerit apud Indos sacerdotij & Christianæ religionis exorsus, ex his factis cognosci potest.

*De Concilio Tyrio & temeraria sancti Athanasii
abdicatione. CAP. XXIII.*

Athanasio autè aduersarij per insidias de itegro facessere molestiã, odiũ apud imperatorẽ ei struere, & magnũ accusatorum numerũ cõtra eum comparare cõeperunt. Quorum importuno rogatu impulsus imperator, cõcilium Cæsareæ Palæstinæ cogi mandauit. Ad quod uocatus Athanasius, propterea nõ obtemperauit, quòd fraudulentum iudicium tum Eusebij illius vrbis episcopi, tum alterius Eusebij episcopi Nicomediæ, tum aliorum, quos circa se habebant, veritus est. Quare licet grauiter vrgeretur, ut id temporis eò accederet, tamen circiter menses triginta profectionem distulit. Postea autem, cum vehementius impelleretur, venit Tyrum. In qua vrbe multi episcopi orientis in vnum congregati, iubent eum criminibus obiectis respondere. Nam Callinicus episcopus, & Ischyriõ quidã ex factione Ioannis eum accusauerant, quòd calicem mysticum confregerat, quodq; solium episcopale deturbarat, & ipsum Ischyriõnem, qui erat presbyter, sæpe in carcerẽ concluserat. Quinetiam quòd nomine ipsius ad Hyginũ Aegypti præfectum falsò delato, quòd videlicet in imagines imperatoris lapides coniecerat, vinculis constringendum curauerat. Itemque quòd Callinicum, episcopum ecclesiæ catholicæ, quæ est in Pelusio, & conuentum cum Alexandro agentem propterea abdicauerat, quòd noluit alia conditione cum eo communicare, nisi de calicis mystici fractura, de qua erat in suspicionem uocatus, verum pro certo cognosceret. Præterea quòd Marco cuidam, qui fuerat presbyterio abdicatus, ecclesiæ Pelusianæ gubernationem commiserat, ipsumque Callinicum à militibus custodiri, verberibus cædi, & in iudicium adduci effecerat. Porro Euplus, Pachomius, Isaac, Achilles, & Hermegon episcopi, factionis
Ioannis

Ioannis illum insimularunt, quòd ab eo vapularant. De-
 nique omnes communiter ei obiectabant, quòd quorum-
 dam periurio ad episcopatum ascenderat, id que cum om-
 nes episcopi asseuerassent, neminem debere prius ordinari,
 q̄ crimina sibi illata diluerit: seq; ita in fraudem inductos,
 propterea ab illius communione abstinuisse. Eum autè de-
 dignatum esse causam suam persuadendo obtinere, sed vi-
 cogendo homines, & in vincula conijciendo suam in sentè-
 tentiam perducere laborasse. Adhæc crimen de Arsenio re-
 nouatum est, & vti vsuuenire solet in insidijs, quæ de in-
 dustria tenduntur hominibus, illi, qui putabantur eius ami-
 ci esse, ex improviso accusatores extiterunt: quinetiam ta-
 bulæ legebantur, in quibus scriptæ fuerunt populi contra
 eum vociferationes, parinde quasi plebs Alexandrina pro-
 pter eum ad conuentus in ecclesia agendos venire renuis-
 set. Athanasius autem iussus pro se respondere, sæpe in iudi-
 cium ingressus, criminum sibi obiectorum alia diluit, de a-
 lijs diem ad deliberandum postulauit. Pendebat animi mag-
 nopere, cum videret & accusatores ad iudicum nutum &
 voluntatem se accommodare, & multos contra se testes,
 partim ex Arianis, ex Meletianis partim comparatos esse,
 & calumniatores, licet crimina falsa, quæ ipse facilè refuta-
 uerat, intulissent, veniam tamen impetrasse: idque maximè
 in causa tum Arsenij, in qua obiectum erat ipsum magicæ
 exercendæ gratia brachium Arsenij excidisse, tum mulieris
 etiam cuiusdam, in qua accusabatur munera mulieri, quòd
 suam cum ea expleret libidinem, dedisse, & noctu præterea
 inuitam compressisse. Quæ vtraque accusatio ridicula pla-
 nè deprehensa est, & plena calumniæ. Nam vbi mulier co-
 ram episcopis in vnum conuocatis hæc obijceret, Timo-
 theus presbyter Alexandrinus, qui astabat Athanasio (sic
 enim inter eos antè clam conuenerat) ita affatur mulierè:
 egone te per vim compressi? Tum illa, an nõ tu quæso, in-
 quit? tempusque & locum, in quo compressa fuerat, osten-
 dit. Arsenium autem in medium adduxit Athanasius, am-
 basque eius manus integras iudicibus mōstrauit: atque cō-
 tendit ab illis, vti accusatores de brachio, quod in iudiciū
 intulerant, in quæstionem darentur. Nam Arcenius iste
 seu diuina impulsione motus, seu, vt fertur, ab Athanasij
 F v insidia-

SOZOMENI HISTOR.

insidiatoribus occultatus, forte fortuna, cum quidam ei nuntiasset, episcopum eius causa in periculum incidisse, de nocte inde decessit, & pridie, quam iudicium de Athanasio exerceretur, Tyrum appulit. Itaque cum utrumque crimine ita esset dilutum, ut purgatione non egeret, prius eorum, credo, in Actis concilii ideo non extat, quod res tam turpis tamque ridicula non esset in tabulas Concilii referenda. Quod autem ad posterius attinet, accusatores pro suis partibus defendendis satis putabant dicere, Plusianum, unum ex episcopis, qui Athanasio parebant, mandato eius Arsenij domum incendisse, ipsum alligasse ad columnam, loris verberasse, in ardiculam denique compegisse: at Arsenium per fenestram inde aufugisse. Ac cum esset conquirendus, aliquandiu abditum delituisse: & quia non comparebat, hominibus opinionem fuisse non sine causa allatam, eum mortem obiisse. Ob quam causam episcopis, qui partibus Ioannis fauebant, illum ut virum illustrem & confessorem quaesivisse, rem detulisse ad magistratus. Athanasius igitur, ista animo agitando, cepit vehementer pertimescere: simulque vereri, ne sui insidiatores occasionem nacti, se ex occulto interficerent. Vbi vero saepius de hac causa conventum est, & confessus episcoporum tumultu ac turba refertus, & tum accusatores, tum multitudo, quae iudicio interfuit, vociferari cepit, Athanasium, velut praestigiatorum, hominem violentum, indignum sacerdotio, penitus e medio tollendum, illi, quibus mandatum ab imperatore datum fuerat, ut concilio, quod omnia melius tranquillusque gererentur, interessent, admodum veriti, ne in seditione, uti erat verisimile, impetu facto, manus violentas illi afferrent, clam eum e foro iudiciali subduxerunt. Ille autem cum persuasum haberet, se non posse sine periculo Tyri commorari, neque tutum sibi esse contra tantum accusatorum numerum apud inimicos iudices causam disceptare, Constantinopolim profugit. Concilium vero eum, indicta causa, condemat, abdicat episcopatu, decernit denique, ne postea Alexandriae habitet. ne, inquit, tumultus & seditiones, si adsint, commocitare aggrediat. Ioannem autem, & omnes, qui ab eo stabant, uti incommodis, per iniuriam affectos in communionem recipit, & quam illorum quisque dignitatem in clero obtinuerat, cuique reddit. Episcopi porro in eodem concilio coacti, acta concilii imperatori significarunt, scripse-

scripseruntq; ad alios oēs vbiq; episcopos, vt minime cum Athanasio cōmunicent, neue ad eū scribāt, neu ab illo literas accipiāt: quandoquidē & criminum, de quibus certiores facti fuissent, cōuictus erat, & partim fuga, partim quòd causam suā in iudicio agere recusauerat, reus deprehēsus. Præterea per literas ostēderunt, se ad eiusmodi sententiam cōtra eum pronunciandā ideo impulsos, primum quòd ægre admodū ferebāt, q̄ cum imperator anno præterito dedisset mādatum, vt episcopi Oriētis eius causa Cæsareæ in vnum cōuenirent, ipse nō eò accesserat, idque cum videret cōcilium lōgo tēpore ipsum expectādo fatigatum, quodq; etiā imperatoris mādata cōtēpserat. Deinde quòd cum per multi episcopi Tyrum cōuenissent, hominum multitudine stipatus eo venerat, & turbas ac tumultus in concilio excitarat, modò pro se respondere tergiuersando, modò episcopos sigillatim contumeliosonerando, interdum cum vocaretur ab illis, dicto ipsorum minime audiendo, aliquādo iudiciū subire indigne & grauitor ferēdo. Quia etiā plane cōpertum esse, quòd calicē mysticū fregerat, declararūt: testesq; ad eam rem adduxerunt, Theognidē Nicææ episcopū, Marin Chalcedonis, Theodorū Heracleæ episcopum, Valentē itē, Vraciū & Macedoniū: quos quidē se misisse in Aegyptū dixerūt, eo cōsilio, vt cū in pagū venirent, vbi calix fuerat cōfractus, verū elicerēt. Hæc scripsere episcopi, singulaq; crimina, vt mos forensis fert, perstrinxere, dedereq; operā, vt calumniā Athanasio, velut arte quadā cōtexerent. Verū cōplures sacerdotes, qui aderāt in cōcilio, hoc iudicium minime sycerum esse existimarūt. Et ob eā causam dicitur Paphnutiū confessorē, qui cōcilio interfuit, prehensisse manum Maximi episcopi Hierosolimitani, monuisse vt surgeret. Nam non oportere se, cum essent cōfessores, & pro pietate tum oculos effos, tum pedū flexus debilitatos haberent, concilio hominum perditorum cōmunicare.

De templo quod magnus Constantinus Hierosolymis in Golgatha condidit, & eiusdem dedicatione.
CAP. XXV.

DVm hæc gerūtur, circiter trigesimū annū imperij Cōstantini, cū tēplū Hierosolymis quod magnū vocabat in

SOZOMENI HISTOR.

Caluariz loco extractum esset, Marianus, vir nobilis, & scriba imperatoris, accedens Tyrum, cōcilio tradidit literas, quibus erat mandatū, vt episcopi quā maturrimè Hierosolymam peterent, nouumq; templum consecrarent. Quinetiam istud quoq; (sic enim sectū ante deliberauerat) necessariū putauit, vt episcopi, qui tyri in vnū cōuenerāt, lites inter ipsos susceptas primo omnium dirimerent: sicq; deinde à discordia & offensione animorū purgati, ad templū dedicandum se conferrent. Nam concordia sacerdotū tali festo peraccomodatā esse. Itaque episcopi cōrendunt Hierosolymā, & non templum solum, verū etiam thesauros & monimēta ab imperatore illuc missa consecrant: quæ ad hoc tēpus in eo templo manent reposita, multumq; admirationis propter suam magnificentiam & amplitudinem spectatoribus excitant. Ex quo tēpore ecclesia Hierosolimitana quotannis diem festū splendide admodū celebrat: adeo vt in eo initiationes sacrorum peragantur, & dies octo deinceps cōuentus fiant, cōpluresq; ex omnibus totius orbis terræ partibus, qui vndique ad sacra loca visenda cōfluere, tempore, quo hic dies festus celebrabatur, eo conuenirent.

De presbytero qui in animum induxit Constantino, vt Ariū & Euzoium ab exilio reuocaret, & libello de illorum fide, & quomodo Arius à cōcilio quod Hierosolymis coinerat, rursus in cōmunionem acceptus fuerit. CAP. XXVI.

Eodem tempore Ariani tempus idoneum nacti, laborabant, vt conciliū episcoporum Hierosolymis cogeretur, & Arius atque Euzoius in cōmunionē reciperentur. Ad quā rē audacius suscipiendā tali causa fuere inducti. Presbyter quidā erat forori imperatoris per familiaris, doctrinæ Arianae laudator, verū quod illi sectæ fauebat, primo omnes celare nitebatur, sed lōgo tēporis spacio dilapso, cū maiore necessitudine cū Cōstantia (hoc enim forori Imperatoris nomē fuit) cōflasset, nactus animi fidertiam, liberè cū ea colloquitur, queritur Ariū patria iniuste pulsum esse, & inuidiæ priuatarūq; inimicitiarum causa ec-
clesia

eclesia eiectum ab Alexandro, qui ecclesiam administrabat Alexandriam. Nā Alexander, inquit, cum videret illū à plebe magni fieri, cœpit graui in eum inuidia inflammari.

Constantia autem, tametsi ista vera esse credebat, tamen dū vixit, nihil noui contra concilij Nicœni decteta molita est. At vbi in morbum incidit, & se iam mortem obiturā suspicata est, fratrem, cum ad ipsam accederet, orauit beneficiū, quod iam postremum peteret, sibi tribui. Petijt aut vt presbyterum, quē dixi, in numero familiarium haberet, ei quē vtpote recte de deo sentienti fidem adiungeret. Se nanque mox morituram esse, & de cætero vitam hanc sibi minime curæ fore, sed ei metuere, ne ipse, deo irato, vel calamitatis aliquid acciperet, vel imperium turpiter amitteret. Nam quorundam suasu, iustos & bonos viros perpetuo exilio iniuste multatos esse. Qua de causa imperator deinceps presbyterum sibi habuit coniunctissimum, authoritatem libertatemque loquendi concessit, cōmunicauit cū eo de fororis postulatis, censuit denique causam Arii denuo discutendam esse: atque seu quod hæsitaret, veræ ne essent calumniæ Ario obiectæ, seu quod forori gratificari cuperet, haud ita multo post, Ariū reuocauit ab exilio, & formulam de sua in deū fide edere mandauit. Ille igitur nouitate verborum, quæ ante excogitauerat, declinata, aliā fidei formulam contexit, verbisque simplicibus, quæ sunt in sanctis literis vsitata, vsus est; atque se obstrinxit iureiurando, ita reuera se credere, ita ex animo sentire, & aliud præterea nihil cogitatione complecti. Sic ergo se habet formula fidei ab ipso edita.

*Religiosissimo sanctissimoq; domino nostro
imperatori Constantino, Arius*

& Euzoius.

NOs quidem, sicut tua singularis erga deum pietas, Domine Imperator, in mandatis dedit, fidē nostrā scriptis prodidimus, & de deo cū ipsi, tū cæteri, qui nobiscum sunt, ita credere cōstemur, vt sequitur. Credimus in vnū deū patrē omnipotentē: & in dominū Iesum Christū filiū eius, ex ipso ante omnia secula genitum deū sermonē, per quē omnia facta sunt, cum quæ in cælis, tum quæ in

SOZOMENI HISTOR.

Matt. 28.

terris: qui descendit, & incarnatus est, & passus est, & resurrexit, & ascendit ad caelos, & iterum venturus est iudicare vivos & mortuos. Et in spiritum sanctum, in carnis resurrectionem, in vitam futuri seculi, in regnum caelorum, in unam catholicam ecclesiam Dei, ab una orbis terrarum ora ad alteram usque se porrigentem. Hanc fidem à sacrosanctis Evangelij accepimus, ipso domino suis discipulis dicente: Eritis docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti. si verò ista non credimus sicut uniuersa catholica ecclesia, & scripturae docent, quibus quidem omnino fidem adhibemus. Iudex noster Deus sit & in praesentia, & in futuro iudicio. Quapropter tuam pietatem obsecramus, imperator sanctissime, ut quoniam viri ecclesiastici sumus, & sensum cum ecclesiae, tum sacram literarum teneamus, nos pro tua sanctimonia, quae & pacem conciliat, & Deum augustè veneratur, omnibus controuersijs & inanibus argutijs sublatis, matri nostrae, ecclesiae scilicet, adiungas: uti & nos, & ecclesia tranquille vitam degentes, inter nos mutuò pro pacato & pio regni tui statu, & pro uniuerso hominum genere oes comuniter consueatas preces peragamus. Hanc fidei formulam nonnulli ita callidè compositam esse dicebant, ut uerbis solùm ab Ariana doctrina discrepare, re ipsa cum eadem consentire videretur: quandoquidem voces in ea positae talem facultatem dabant in utranque partem ambigendi, ut sensus uterque tum orthodoxorum, tum Arianorum ex illis colligi posset. Verùm imperator Arius & Euzoium eadem cum episcopis in concilio Nicæno coactis sentire arbitratus, re admodum delectabatur, attamen sibi non tantum sumpsit auctoritatis, ut eos antè in communionem reciperet, quàm causa ab illis, penes quos erat potestas, sicut ecclesiae norma postulat, & diiudicaretur, & diligenter examinaretur. Itaque illos mittit ad episcopos hierosolymis id temporis conuocatos, scripsitque ut formulam fidei ab istis editam accuratè expenderent: atque ut concilium benignam de illis pronuntiaret sententiam, si vel rectè de religione sentire uideantur, perque inuidiam structe sint insidiae, vel cum nihil causa habeant, cur factum iam de se iudicium incusent, resipiscere uelint. Ex quibus literis illi, qui istorum causa

causæ studebant, occasionem denuo nacti, eos in communem receperunt. Atque cum hoc fecissent, literas dedere imperatori, scripsereque tum ad ecclesiam Alexandrinam, tum ad episcopos & clericos Aegypti, Thebaidis, & Libyæ, eos hortati admodum, ut Arium & Euzoium lubentibus animis reciperent: quippe tum eorum fidem veram esse testimonio imperatoris confirmatâ fuisse (quâ quidē fidē suis literis subiunxerunt) tum cōcilium iudicio imperatoris suffragatum esse. Atq; hæc quidē ad hunc modū Hierosolymis Arianorum studio facta esse cognouimus.

Imperatoris Constantini ad concilium Tyri conuocatum epistola, & sancti Athanasii Arianorū impulsu proscriptio. C. A. XXVII.

Athanasius autem Tyro fugiens, venit Constantinopolim, atque accedens ad imperatorem, coram episcopis, qui ipsum cōdemnauerant, de iniuriis acceptis conqueritur: orat imperatorem, ut res Tyri iudicatæ, ipso audiente examinentur. Itaque Constantinus eius postulationem æquam arbitratus, epistolâ ad episcopos, qui Tyri in vnum conuenerant, scripsit ad hunc modum.

Victor Constantinus, Max. August. episcopis, qui Tyri conuenerunt. S.

Quanquàm haud equidē scio cuius generis sint ea, quæ à vestro concilio non sine tumultu & magna contentionum procella decreta sunt: videtur tamen ipsa veritas turbulenta quadâ animorū vestrorum concitatione penitus labefactata. Nam vos dū similitatē, quâ nullo modo vultis deponere, mutuò inter vos exercetis, ea, quæ veritate attingunt, quæq; Deo grata acceptaq; sunt, omnino negligitis. Verùm diuina prouidētia perfectum iri spero, ut tum huius cōtentionis lues perspicuè deprehēsa, prorsus dissipetur, tum nobis planū fiat, vos ne, qui ibi in vnū cōuenistis, vllā veritatis curâ duxeritis, deq; rebus in disceptationē vocatis, neq; gratia alicuius, neq; odio adducti, sententiâ pronūtiaueritis. Quapropter opus est ut omnes vos ad meâ pietatē propere accedatis, quò ratio rerum à vobis gestarum

SOZOMENI HISTOR.

gestarum per vos accurate reddatur. Quid verò causæ sit, cur hæc ad vos scribenda putarim, vosque ad me per litteras accersuerim, ex illis, quæ sequuntur, intelligetis. Mihi quidem ad locum quendam vrbs Constantinopolis, quæ à meo nomine nomen accepit, quæque nostra beatissima patria est. proficiscenti (contigerat quidem id temporis in equo vehi) Athanasius in media platea, cū quibusdā aliis, quos circa se habebat, adeo subito & præter omnem expectationem sit obuiam, adeo vt me profecto in permagnam iraduxerit admirationem. Ac Deum testor qui res cōtuentur vniuersas, me primo aspectu, quisnam esset, neutiquam potuisse cognoscere, nisi quidam ex nostro comitatu, tum quis esset, tum quam iniuriam accepisset, nobis vt par erat, de illis rebus quas retulerunt percontantibus, manifestò declarassent. Ego tamen id temporis neque sum cum illo locurus, neque sermonem contuli. Et quanquam ille rogabat, vt à me audiretur, ego tamen planè recusabam: & parum aberat, quin eum acerbius tractatū, omnino abigendū præcepissem. Ille verò aliud nihil postulabat, quàm vt nobis presentibus, de iniuria, quam passus fuerat, opportune posset exposulare. Quod quidem cum & mihi consentaneū rationi videretur, & tempora idem ipsum postularent, non inuitus equidem ista ad vos perscribenda curavi, vt omnes qui ad concilium Tyri coactum conuenistis, è vestigio ad castra nostra maturaretis, reque ipsa vestrum iudicū æquū, sincerūq; cōmonstraretis, me audiente, quem ingenuum Dei famulum esse vos ipsi non inficias iueritis. Nam mea religiosa erga Deum obseruantia, pax vbique viget, & nomen Dei ab ipsis Barbaris, qui ad hoc tempus vsque veritatem ignorarunt, sanctè ingenueque extollitur. Ac constat inter omnes eum, qui veritatē ignorant, ipsum Deum, quoq; ignorare. Attamē Barbari mea opera, qui ingenuus, scilicet Dei famulus sum (sicut antè dictum est) ad Dei notitiam venerunt, eumque sanctè colere didicerunt: quem quidem me in omnibus locis defendere, reque vera mihi benigne providere animaduertunt. Qua de causa in primis Deum cognoscere cœperunt: quem etiam nostri imperii metu inducti, religiose colunt illi quidem, sed nos, qui sanctæ ecclesiæ illius myteria propugnare videri volumus

lunus (non enim dicam, obseruare) nos, inquam, nullas alias res nolumus, quam eas, quæ discordiam & odium pariant, & in summa, quæ ad exitium humani generis spectent. Sed facite, ad nos celerrimè, ut dixi, accedatis: hoc pro certo persuasum habentes, nos omnibus viribus laboraturos, ut quæ sacro Dei eloquio contineantur, ea integrè incorruptèque conseruentur. Quibus quidem, cum hostes religionis Christianæ, qui simulatione sacrosancti Christi nominis varias ac diuersas blasphemias in ecclesiam inuexerunt, iam dissipati, protriti, & extincti videantur, nulla ignominia infamiaeue nota omnino inuri possit. Quæ cum scripsisset imperator, alii metu perculsi, domum reuerterunt: At Eusebius & sui fautores ad imperatorè profecti, concilium Tyri habitum iusta æquaque de Athanasio decreuisse constanter affirmarunt: testesque adduxerunt in medium Theognidem, Marin, Theodorum, Valentem & Ursacium, atque persuaserunt ei, quod Athanasius calicem mysticū cōfregerat: multaq; alia falsò in eū cōmenti, calūniis, quod volebant, cōsecuti sunt. Nam imperator, seu quod ista vera esse credebatur, seu quod episcopos inter se de cætero, si Athanasius è medio remoueretur, cōcordaturos existimabat, dedit mandatū, ut ad Treuerim in lendā quod est oppidū Gallia ad occasum solis spectantis migraret. Cui obsecutus Athanasius, eò rectā se contulit.

Quod Alexander episcopus Constantinopolitanus, Arium in communionem accipere recusauit, & quomodo Arius ad exonerandum alium extimulatus, diruptus fuerit, & quid de Arij diruptione magnus Athanasius memoriae prodiderit.

CAPVT XXVIII.

Post consilium Hierosolymis celebratum, venit in Aegyptū Arius. Ac cum ecclesia Alexadrina cum eò cōmunicare recusaret, rediit denuò Constantinopolim. Cum autem suæ doctrinae fautores, & quotquot Eusebii

G episcopi

SOZOMENI HISTOR.

episcopi Nicomedensis parebant sententiae, separatim de industria convenissent, & conciliū habere molirentur, Alexander, qui tū episcopale sedē Constantinopolitanā obtinuit, intellecto eorum conatu, conciliū impedire laboravit. Sed cum istud minime successerit, palā renuit cedere amicitiae cum Ario iungere: dixitque nefas esse, nec ecclesiae insultata illud pati, ut sua atq; aliorum omnium episcoporum, qui ex uniuerso ferē terrarum orbe Nicēam conuenerant, decisio irrita fieret. Eusebius igitur cum suis, ubi initio Alexandro verbis persuadere non possent, cōtumeliose in eum insultare, & minis adiectis contestari, nisi ad certū diē Arium reciperet, eum ipsum eiectū ecclesia, in exiliū missū fore, eiusq; successorē cū Ario comunicaturū. Ad hūc modum id tēporis disceditur: atque Eusebius eiusq; fautores diem praestitutum expectant, quō ea quae fuerant minati, perficerent. Alexander autem deum precatur, ne quae dixerat Eusebius, reipsa euenirent. Imperator quoque ab illis quodammodo persuasus, ut ipsorum caderet sententia, Alexandro grauissimū metū iniecerat. Prædie ergo ante diem dictum Alexandro ad basin altaris procidens, totam noctē pronus humi iacebat, deū enixe precatus, uti obstaret, quo minus conatus aduersariorum contra se comparati ad exitum perducerentur. Eodem die Arius sub crepusculum cum se nescio quō conferret, de repente alio laxata compulsus, ad locum publicum ei rei destinātū pergit. Cum autem iam longo temporis spatio intermisso nō exiret, quidam, qui foris illum praestolabantur ingressi, eum mortuum in latrinis iacentem offendunt. ut primum verō hoc palam factum est, de eius morte non eadem omnium fuit opinio. Nam nōnulli vel morbum repentinum eius cor oppressisse, vel eum pra nimia voluptate, quā a rebus ex sententia sibi successuris capiebat, animo defecisse eodemque momento occubuisse: alii autem illum, ut impiū in deū, poenas debitas persoluisse arbitrati sunt: alij verō, qui eius sectam sequebantur, praestigis magicis eum interfectum fuisse rumorem dissiparunt. Verū non fuerit absurdum verba Athanasij episcopi Alexandrini de eius morte in medio ponere, quae ita se habent. Ille ipse Arius sectae huius author & princeps, socius Eusebij, opera factionis
Eusebi-

Eusebianæ à Cōstantino Augusto, imperatore beatissimæ
 memorię accersitus, rogatusq; vt fidē suā scriptis proderet,
 scripsit quidem veterator ille, sed impudentes suæ impietā
 tis voces occultare, dissimulāterq; more diaboli sacræ scri
 turæ verba nuda, & vt scripta sunt, citare laborauit. Deinde
 cum beatus Constantinus vrgeret, vt si nullam aliam præ
 terea opinionem teneret animo conclusam, ipsam veri
 tatem testaretur (nam dominus, inquit, si peieraueris, est
 te reuera ulturus) iurandum dedit miser, se nullam a
 liam habere, neque contra quàm scripserat sentire, licet
 aliquando aliter dixisset. Quare extemplo inde, velut
 daturus pœnas, egressus, occubuit: atque pronus decum
 bens crepuit medius. At tamen mors est exitus vitæ om
 nibus hominibus communis, & nemo cōtumeliose insectā
 dus est, etiā si hostis sit, qui obierit, præsertim cum cuiq; sit
 incertū, ipsum ne ante vesperum sit mors occupatura, ta
 men mors Arii, quoniā non vt cōmunis naturæ cōsuetudo
 fert, acciderit, ob hanc causam merito à nobis explicanda
 est. Cum Eusebius & eius fautores minarentur se Arium
 in ecclesiam introducturos, Alexander episcopus Constan
 tinopolitanus, illis restitit. At Arius tamen vi & minis
 Eusebij confidere cœpit. Iam dies sabbati erat, & po
 stridie eius diei conuentus in ecclesia fieri expectatum
 est. Graue certamen erat inter eos, qui minas iactabant,
 & Alexandrum, qui precibus opem à deo postulauit. Sed
 dominus iudex constitutus, sententiam contra eos qui in
 iuriam fecerant, tulit. Nam nondum sol occiderat, cum
 Arius ad locum, in quo occubuit, necessitate naturæ at
 tractus est, & re vtraque, nimirum & communione & vi
 ta è vestigio orbatus. Qua re audita, beatus Constantinus
 admiratus est, proque certo nouit, Arium peierasse.
 Quocirca omnibus tum planum factum est, & Eusebianæ
 factionis minas in nihilum recidisse, & spe Arium frustra
 tum esse. Rursus demonstratum est etiam insanam Arii
 doctrinam à seruatore tum in hac ecclesia, tum in eccle
 sia primogenitorum dei excommunicatam esse.
 Itaque quem non magna incessit admiratio, cum videat
 istos obnixè contendere, vt eum iustū declarent, quem do
 minus condemnarit, & cum animaduertat ab hæresi eos
 vindicare,

SOZOMENI HISTOR.

vindicare, quos dominus communione fidelium excluderet, neque permiserit illius hæresis authorem in ecclesiam introire? Hoc modo Arium mortem obiisse accepimus. Et ob eam causam fama est neminem eas latrinas, in quibus moriebatur, longo tempore post frequentasse, sed cum iam ad eum locum visendum, utpote usu publicum homines confertim, ut in multitudine fieri solet, ruerent, cumque introeuntes se mutuò cohortarentur, ut ab illis latrinis cauerent, locus posteris detestabilis factus est, propterea, quod in eo Arius debitas impietatis suæ pœnas persoluisset. Verum ubi multum iam temporis præterierat, vir quidam locuples, & potens, sectæ Arianae fautor, dedit operam sedulo, ut locum illum à rep. emeret. Quem cum emisset, priore eius forma deleta, ædes in illo extruxit, eo consilio, ut apud populum veniret in obliuionem, & Arii mors neutiq; loci recordatione deinceps carperetur.

*Qua res consopito Ario Alexandria obuenerint,
& quid Constantinus magnus ad eos scripserit.*

CAPVT XXIX.

Verum quanquã iam Arius è vita excesserat, non tamè controuersia de doctrina, quam ipse excogitarat, suscepta ad exitum venit, neque eius doctrinae fautores illis, qui contrariã tuebantur, insidias tendere destiterunt. Quinetiam cum populus Alexandrinus continenter vociferaretur, & precibus Deum sollicitaret pro Athanasii reditu, & magnus ille Antonius monachus de eo persæpe ad imperatorem scriberet, obsecraretque eum, ut Meletianorum sententiã minimè assentiretur, sed eorum criminationes calumniarum loco duceret, imperator tamen neutiquam persuaderi potuit, sed scripsit ad Alexandrinos literas, eisque criminis loco pertinaciam & turbulentum animorum motum obiecit: deditque etiam mandatum clericis & sanctis virginibus, ut quietè se gererent: quinetiam constanter esseruit se neque destitutum de sententia, neque Athanasium, utpote seditiosum & iudicio ecclesiastico cõdemnatum reuocaturum. Rescripsit præterea Antonio se non posse sententiã concilii contemnere. Nam etsi pauci
vel

vel odium, vel ad gratiam iudicare solent, tamen non esse probabile, vt tanta illustrium & spectatorum episcoporum multitudo in simili errore versaretur. Athanasium autem contumeliosum esse, arrogantem, dissidii & seditionis auctorem. Etenim qui animo erant erga Athanasium abalienato, hæc vitia potissimum ei falso obiecerant, propterea quòd satis certò sciebant imperatorem eius generis homines supra modum detestari. Porro cum accepisset imperator ecclesiam in duas partes diremptam, atq; alteram Athanasium, Ioannem alteram cum admiratione colere, iniquo animo tulit, & Ioannem multauit exilio. Hic Ioannes Melitii successor fuit, iussusque à concilio Tyri habito ecclesiæ cõmunicare, & vt tum ipse, tum omnes eiusdem cum eo sententiæ fautores honores suos in clerico capefferent. At quamuis istud minimè ex sententia aduersariorum Athanasii euenerit, tamè factum est. Verùm decreta episcoporum Tyri conuocatorum nihil omnino Ioanni profuere. Nam imperator neq; precibus, neque vllò postulationis genere induci poterat, vt beneuolo erga eum animo esset, quem suspicicaretur multitudines populi Christiani ad tumultum & discordiam excitaturum.

Quòd sancita contra hæreses omnes lege, Constantinus ne alibi quàm in ecclesia conuentus agerentur mandauerat, atq; hinc effectum esse, vt cõplures hæreses exoleuerint, & quòd Eusebius Nicomedensis & Ariani consubstantiale subruere, veteratorie conati sunt. CAP. XXX.

DOgma autem Arii, quamuis illud quidem per disputationes à plerisque laboratum esset, nondum tamen peculiari alicui populo separatim attributum est, aut nomine inuentoris appellatum, sed omnes simul cõuentus egerunt, & cõmunicarunt inter se, exceptis solū Nouatianis, Cataphrygibus, Valétinianis, Marcionistis, Paulianis, & si qui alii alias iam inuentas hæreses cõsectarentur. Nam cõtra istos omnes legem tulit imperator, mandauitq; vt tépla ipsis adimerentur, ecclesiisq; adiungerentur, & neque in

SOZOMENI HISTOR.

ædibus priuatorum, neq; in loco publico conuentus haberent. Quinetiam illis exposuit, quòd præstaret cum ecclesia catholica cõmunicare, atque ad eam accedere hortatus est. Hac lege promulgata, istarum sectarum memoria magna ex parte deleta est. Nam dum superiores regnarent imperatores, omnes qui Christum colebant, tametsi opinionibus dissentirèt, tamen eodẽ in numero ac loco habebatur à Gentilibus, & pari ratione torquebãtur: nec poterant præ cõmunibus calamitatibus curiose in se ipsi inquirere. Et propterea singuli seorsum per se facilè in vnũ cõuenire, cõuentus agere, crebrò in mutuũ venire colloquiũ solent, & licet essent numero pauci, non tamen disiuncti sunt. At hac lege sancita, heretici propter episcopos & clericos, qui eos assiduè obseruabant, facultatẽ minimè habuerunt, vel palã vel in occulto cõuentus peragendi. Qua de causa complures eorum admodum perterriti, se ecclesiæ catholice ad dixerunt. Alij autem, qui in eadem perstabãt sententiã, quoniã neq; in vnũ conuenire permisi erant, neq; poterãt sine metu suę opinionis fautores docere, idcirco nullis suę sectę successoribus post se relictis, è vita exiuerũt. Siquidẽ alię oēs ferè sectæ in initio perpauços habebãt æmulos, vel ppter peruersitatẽ dogmatũ, vel ppter inuentorũ & autorũ suorũ imppbitatẽ. At Nouatiani, tũ q̄ duces suę opinionis viros bonos sunt cõsecuti, tũ q̄ eandẽ, quã ecclesia catholica, de deo doctrinã tuebant, ab initio permulti extiterũt, & manserũt hætenus, nec multũ incõmodi ex hac lege acceperunt. Nam imperator, mea quidẽ sententia, dum institueret subditis suis non exitio esse, sed terrori solum, de legis sæueritate sua sponte non nihil remisit. Quinetiam Acesius, qui id temporis Constantinopoli sectæ Nouatianæ episcopus fuit, quoniã propter vitæ integritatẽ imperatori charus erat, nõ parũ, vt est verisimile, suæ ecclesiæ attulit præsidij. Cataphryges autem eadẽ afficiebantur pœna, qua ceteri heretici imperio subiecti, exceptis solum illis, qui Phrygiã incolebant, & in reliquis gẽtibus illis finitimis ætatẽ degebant. In quibus locis permulti Cataphryges & à temporibus Montani extiterũt, & adhuc sunt. Sub idẽ tempus Eusebius episcopus Nicomedię, & Theognis Nicę episcopus scriptis cõperũt formulã fidei à concilio Nicæno

Nicæno æditam innouare : ac tamen non auderent palam denegare filium patri consubstantialē esse (pro certo enim sciebant imperatorem ita sentire) aliam tamen formulam composuerunt, verbaque fidei in cōcilio Nicæno editæ ab episcopis Orientis, interpretationibus quibusdam additis, recepta esse, omnibus indicarunt. Quæ quidē formula & sensus eiusdem effecerunt, vt superior controuersia in disceptationem rursus vocaretur, & cum iam videretur sedata esse, de integro agitatetur.

*De Marcello Ancerano episcopo, & eius heresi
& abdicatione CAPVT XXXI.*

DVM hæc geruntur, episcopi Constantinopoli cōuocati Marcellum episcopum Ancyre, quod est oppidū Galatiæ, vt nouæ doctrinæ authorem (nam filium Dei principium ex Maria habuisse, & regnum eius finē habiturum asseruit, & librum quendam de hac re composuit) gradu episcopali abdicarūt, ecclesia expulerunt, & Basilio, qui tū in dicēdo tū in docēdo, disertus putabatur, ecclesiæ Galatarum episcopatū detulerūt. Scripserunt itē ad ecclesias in illis locis sitas, vt Marcelli librum conquirerent, eumque cremandum curarent, & si quos reperirent eius opinionis fautores, eos ad fidem catholicam traducerent. Significarunt porrò se non totum librum, quippe qui pluribus scriptus esset, subiunxisse suis literis, sed certas solum sententias in illis inseruisse, quæ ostenderent Marcellum hæc, quæ modò diximus, sensisse. A nonnullis tamen dicebatur ista à Marcello dicta esse, velut de eisdem solum quærente : & ab Eusebio, & suis sectatoribus ad imperatorem per calumniam delata, perinde ac si Marcellus eadē constanter asseuerasset. Nam hos ei grauitè succensuisse, quòd neq; in concilio Tyri vrbs Phœnicia habitò, ipsorum decretis consentiret, neque Hierosolymis de Ario in ecclesiā admittendo concederet, neque cōsecrationi magni templi ibi à Constantino ædificati interesse vellet, idq; nō alia de causa, quàm vt ipsorū vitaret communionē. Deniq; scripsere isti ad imperatorē, hæc q; ad calumniā probandā ei detulere, q; ipsū quoq; Marcellus ideo cōtumelia affecerat

G iij quòd

SOZOMENI HISTOR.

quòd dedignatus esset consecrationem templi Hierosoly-
mis extructi sua presentia honorare. Causa autem, cur Mar-
cellus accusatus sit, fuit Asterius quidam sophista Cappa-
docia, qui cū libros de religione Christiana, opinioni Arii
consentientes scripsisset, per oppida circumcurfare, eosque
episcopis demonstrare cœpit, conciliis deniq; vbiq; con-
uocatis interfuit. Cui Marcellus contradicens, in opinionē
Pauli Samosatēni, seu sponte, seu imprudens, nescio, dela-
psus est. Verū postea, cum in concilio Sardicensi ratione
ostendisset se haud quaquam ita sensisse, ad episcopatū de-
nuo restitutus est.

*Quòd Constantinus magnus paulo postquam sa-
cro sancto baptismo initiatus erat, excedēs ē
vita, in sanctorum apostolorum templo cōditus
est.*

CAP. XXXII.

Imperator autem, cum iam antea imperium filiis suis Ca-
saribus distribuisset, & partem illius, quæ vergit ad occi-
dum solis Constantino & Constantio, partē autem ad O-
rientem spectantem Constantio assignasset, quoniam cor-
pore agro iam & languenti fuit, ideo Helenopolim adue-
nit, balneis sua natura calidis vsurus. Ac cum morbo vehe-
mentius vrgeretur, Nicomediam deportatus est. Ibi autem
cum in suburbij commoraretur, sacrosancto baptismatis
mysterio initiatus est. Qua re magnopere delectatus, grati-
as egit deo. Factoq; testamento, imperium filiis, vt supra
demonstratum est, dispertiuit. Romæ autem antiquæ, &
Constantinopoli priuilegia quædam præ cæteris eximia re-
liquit testamentum commisit presbytero illi, quem tamen
Arii fautor fuit, tamen ob vitæ integritatem Constantia so-
ror eius iam moriens commendauerat. Cui iureiurando a-
stricto mandauit, vt Constantio, simul vt accederet, illud
daret. Nam neq; iste, neque alius ex cæsaribus patri moriē-
ti præsto aderat. Quæ cum imperasset Constantinus, ad pau-
cos dies vitam propagans, circiter quintum & sexagesimū
ætatis suæ annum moritur. Ex quorū annorum numero tri-
ginta & vnum regnavit: Christianæ religionis fautor ma-
ximus, quippe qui primus imperatorū ad ecclesiā ampli-
candam

candā acri studio incubuerit, & eius splendorē ad summū
 perducere laborarit. In reb⁹ itē, quas instituebat, haud scio,
 an quisquam fuerit fortunatior. Nam absq; diuina ope, vt
 mihi quidem videtur, nihil aggressus est: qui in bellis ab
 se contra Gothos & Sauromatas gestis victor fuit, & for-
 mam reipub. ad suum arbitrium tam facilē commutauit, vt
 alium senatum constitueret, aliam urbem suo nomine appel-
 latam, imperij primariam efficeret, atque religionem Genti-
 lium, quam tum magistratus imperii, tum subditi tam diu
 coluerant, simul vt aggressus est, exiguo temporis spatio de-
 leuit. Vbi verò de vita decesserat, corpus eius in loculo au-
 reo conditū, Constantinopolim transportatum est, & su-
 per feretrum quoddam in palatio positum. Cui idem ho-
 nios, idemq; obseruantiae modus ab aulicis tributus est, ac
 si vixisset. Vt primum autem Constantius, qui in Oriente
 versabatur, de patris morte certior factus est, properē Con-
 stantinopolim contendit, atque funere & exequiis regali-
 bus factis, eum in ecclesia nomine apostolorum nuncupa-
 ta sepeliuit: in qua quidem ecclesia Cōstantinus, dum vix-
 it, sepulchrum sibi construendum curauerat. Ab eo igitur,
 tanquam ex eius rei authore consuetudine ducta, imperato-
 res Christiani post mortem, Constantinopoli sepeliuntur,
 atque episcopi etiam: quippe cum dignitas sacer-
 dotalis imperii dignitati par sit, imo ve-
 rò in locis sacris primas
 partes obti-
 neat.

Secundi Libri Finis.